

2'89

MOTOLLA

Orbán Viktor: A hatodik koporsóban a mi elkövetkező húsz évünk is ott fekszik

Az orosz megszállás és a kommunista diktatúra negyven évvel ezelőtt történt bevezetése óta a magyar nemzetnek egyszer nyílt alkalm, volt elegendő bátorsága és ereje ahhoz, hogy megkísérelje elérni a már 1848-ban kitűzött céljait, a nemzeti függetlenséget és a politikai szabadságot. Céljaink máig nem változtak, ma sem engedünk a 48-ból, így nem engedhetünk 1956-ból sem.

Azok a fiatalok, akik ma az európai polgári demokrácia megvalósításáért küzdenek, két okból hajtanak fejet a kommunista Nagy Imre és társai előtt. Mi azokat tiszteljük bennük, akik azonosultak a magyar társadalom akaratával, így le kellett számolniuk a szent kommunista tabukkal, azaz az orosz birodalom feltétlen szolgálatával és a párt diktatúrájával. Ők azok az államférfiak számunkra, akik az akasztófa árnyékában sem vállalták, hogy a társadalmat megtizedelő gyilkosokkal egy sorba álljanak, akik életüket árán sem tagadták meg azt a nemzetet, amely elfogadta őket és bizalmát beléjük helyezte. Mi az ő sorsukból tanultuk meg, hogy a demokrácia és a kommunizmus összeegyeztethetetlenek.

Jól tudjuk, a forradalom és a megtorlások áldozatainak többsége korunkbeli magunkfajta fiatal volt. De nem pusztán ezért érezzük magunkénak a hatodik koporsót. Mind a mai napig 1956 volt az utolsó esély arra, hogy nemzetünk a nyugati fejlődés útjára lépve gazdasági jólétet teremtsen. A ma vállunkra nehezedő csödtömeg egyenes következménye annak, hogy vérbe fojtották forradalmunkat, és visszakényszerítettek bennünket abba az ázsiai zsákutcába, amelyből most újra megpróbálunk kiutat találni. Valójában akkor, 1956-ban vette el tőlünk – mai fiataloktól – a jövőnket a Magyar Szocialista Munkáspárt. Ezért a hatodik koporsóban nem csupán egy legyilkolt fiatal, hanem a mi elkövetkező húsz vagy ki tudja hány

évünk is ott fekszik.

Barátaim! Mi, fiatalok sok mindent nem értünk, ami talán természetes az idősebb generáció számára. Mi értetlenül állunk az előtt, hogy a forradalmat és annak miniszterelnökét nemrég még kórusban gyalázók ma váratlanul ráébrednek, hogy ők Nagy Imre reformpolitikájának folytatói. Azt sem értjük, hogy azok a párt- és állami vezetők, akik elrendelték, hogy bennünket a forradalmat meghamisító tankönyvekből oktassanak, ma szinte tülekednek, hogy – mint egy szerencsehozó talizmánként – megérinthessék ezeket a koporsókat. Mi, úgy véljük, nem tartozunk hálával azért, hogy harmincegy év után eltemethetjük halottainkat, nem jár nekik köszönet azért, mert ma már működhetnek politikai szervezeteink. A magyar politikai vezetésnek nem érdeme, hogy a demokráciát és szabad választásokat követelőkkel szemben, bár fegyvereik súlyánál fogva megtehetnék, a Pol Potéhoz, Jaru-

zelskiéhez, Li Pengéhez vagy Rákosi-éhoz hasonló módszerekkel lépjenek fel.

Ma, harminchárom évvel a magyar forradalom és harmincegy évvel az utolsó felelős magyar miniszterelnök kivégzése után esélyünk van arra, hogy békés úton érjük el mindazt, amit az '56-os forradalmárok véres harcokban, csak néhány napra is, de megszereztek a nemzet számára. Ha hiszünk a magunk erejében, képesek vagyunk véget vetni a kommunista diktatúrának, ha elég eltökéltek vagyunk, rászoríthatjuk az uralkodó pártot, hogy alávesse magát a szabad választásoknak. Ha nem tévesztjük szem elől '56 eszméit, olyan kormányt választhatunk magunknak, amely azonnali tárgyalásokat kezd az orosz csapatok kivonásának haladéktalan megkezdéséről. Ha van bennünk elég merészség, hogy mindezt akarjuk, de csak akkor, beteljesíthetjük forradalmunk akaratát. Senki sem hiheti, hogy a pártállam magától

fog megváltozni. Emlékezzetek: 1956. október 6-án, Rajk László temetésének napján a párt napilapja, a *Szabad Nép* öles betűkkel hirdette címlapjában: Soha többé! Csak három hét telt el, és a kommunista párt ÁVH-s keretlegényeivel békés, fegyvertelen tüntetők közé lövetett. Két év sem telt el, és az MSZMP Rajkéhoz hasonló koncepciós perekben ítélte halálra ártatlanok százait, köztük saját elvtársait. Mi nem érjük be a kommunista politikusok semmire sem kötelező ígéretével, nekünk azt kell elérnünk, hogy az uralkodó párt, ha akar, se tudjon erőszakot alkalmazni ellenünk. Csak ezen a módon kerülhetjük az újabb koporsókat, a maihoz hasonló, megkésett temetéseket.

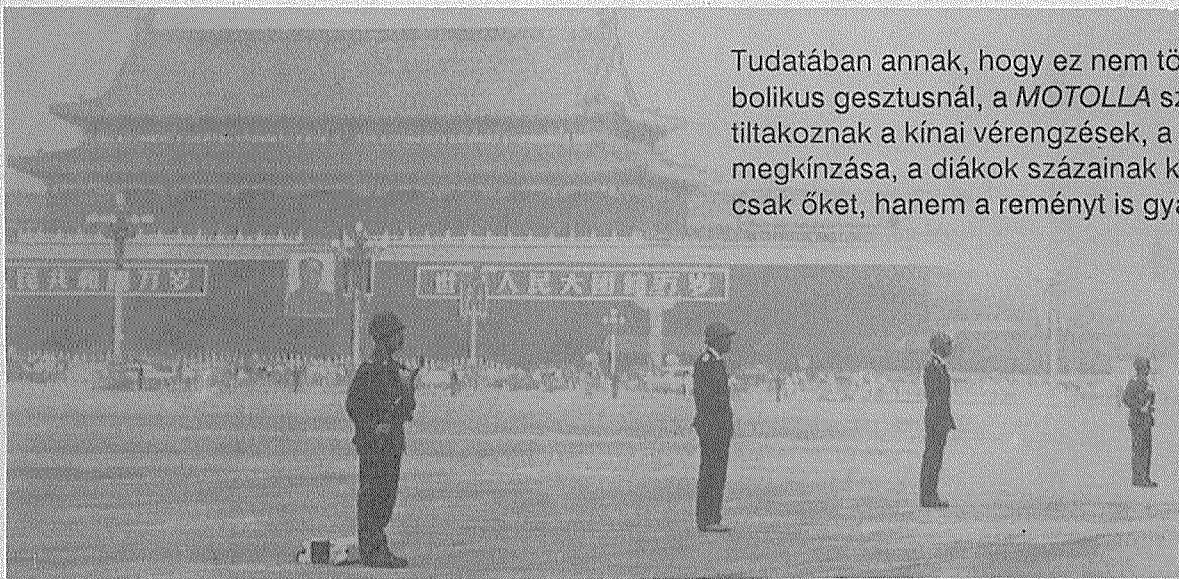
Nagy Imre, Gimes Miklós, Losonczy Géza, Maléter Pál, Szilágyi József a magyar függetlenségért és szabadságért adták életüket. A magyar fiatalok előtt ezek az eszmék még ma is sérthetetlenek: meghajtják fejüket emlékek előtt.

Nyugodjatok békében!
Elhangzott 1989. június 16-án.

TILTAKOZUNK !

Tudatában annak, hogy ez nem több, sajnos nem lehet több szimbolikus gesztusnál, a *MOTOLLA* szerkesztői és szerzői ezúton tiltakoznak a kínai vérengzések, a sok ezer békés forradalmár megkínzása, a diákok százainak kivégzése ellen. Kínában most nem csak őket, hanem a reményt is gyászolják.

MOTOLLA

Fotó: EPA

július
4. ÉVFOLYAM

Áraink: öS 20, DM 3, US\$ 1.50

A TARTALOMBÓL

Súlyo Márai Sándor
Interjú: Martos Péter –
a *Die Presse* szerkesztője
Orbán Viktor beszéde
Andy Warhol's Last Love
Már megint zavar a fidesz
„táncosai” körül
Gondolj a gombákra
Még egy esszé Közép-Európáról

MOTOLLA

európai magyar ifjúsági lap

KÍNA - VÉRVÖRÖSBEN

Június harmadikán és negyedikén, vasárnap vonultak be Pekingbe a kínai hadsereg egységei. Erőszakkal és példátlan vérontás közepette. Az akkori napilapok becslése szerint több ezer pekingi veszítette életét. A megdöbbentő filmhíradók százezres tömeget mutattak, égő gépkocsikat, lángoló vonatot. Sebesültekkel rohanó diákokat. Láttunk egy fiút, fehér ingben, elszánt léptekkel haladni a páncélcsovi szörnyeteg teste elé, s megállni előtte. A cső farkasszemet néz vele, megtorpan a gépezet, aztán lassan lefordul róla az irányzék. (Őt is kivégezték azóta.) Elfoglalták a Tiananmen-teret. A pekingi diákok és lakosság hazafias és demokratikus mozgalmát – az „ellenforradalmi lázadást” – így folytatták vérbe. Li Peng miniszterelnök majd egy héttel a vérengzés után jelent meg a televízió képernyőjén, szemmeláthatóan jó hangulatban, Mao-öltönyben, s üdvözölte a megszálló csapatokat, amelyek keményen

eleget tesznek feladatuknak. Biztosítják a békét és a rendet a fővárosban. A statáriális hatóságok azóta is dolgoznak. A letartóztatottakat a lehető legszégyenletesebb helyzetben, emberi méltóságuktól megfosztottan, elrettentő állapotban mutatják be a nyilvánosságnak. Fejük lekopaszítva, arcukon pánik. És sebek. Kezüik bilincsben, két rendőr markolja őket, egy harmadik kezéből géppisztoly mered mindannyiukra. Azóta a kivégző osztagok is dolgoznak. A terror jól bevált eszközt szinte le sem kell porolni. Folyik a tisztogatás, a propaganda-hadjárat, a nemzetközi tiltakozás és a kilátásba helyezett, illetve érvénybe lépés szankciók ellenére, újabb kivégzésekről értesülhetünk. Autonóm diák – és munkásszervezetek vezetői és tagjai ellen folyik a hajtóvadászat. Kína nem hajol meg semmiféle külföldi nyomás előtt. A rendszer hű hagyományaihoz.

MI LESZ A FIATALOKKAL?

Magyarország gyökeresen megváltozik. Még nem tudjuk pontosan, mi lesz ebből. Közömbösek viszont nem maradhatunk. Nem maradhat közömbös a magyar emigráció sem. Idén decemberben Méray Tibor egyelőre felfüggeszti az *Irodalmi Újság* kiadását. Fent tartja magának azt a jogot, hogy időszakosan megjelenjen a jövőben is, vagy – amit nem szeretnénk – újra indítja lapját, ha Magyarországon rossz irányba változik a politika. „Célunk az volt, hogy az '56-os eseményeket ismerjük el annak ami volt, vagyis forradalomnak,” fejtette ki Méray egy párizsi kávéházban. Mivel ez immáron megtörtént, feladatát beteljesítettnek tekinti. Nincsen pontosabb értesülésünk a többi emigrációs lap és szervezet tervei felől. Egyesek úgy vélik, most támadt fel a hazai magyar ifjúság és őket buzdítják a harcra. Mások a magyar sajtó tükröként vélik szerepüket megtalálni – két hónapos késéssel. Mindenesetre nélkülözhetetlennek gondolják munkájukat és Magyarországra felé alakítják kapcsolataikat. . .

És mi lesz a nyugaton született, vagy felnőtt generációval? Mi lesz azokkal, akikbe beleverték, netán még meg is szeretették magyarságukat? Csak arra szolgáltak volna a gyerekek,

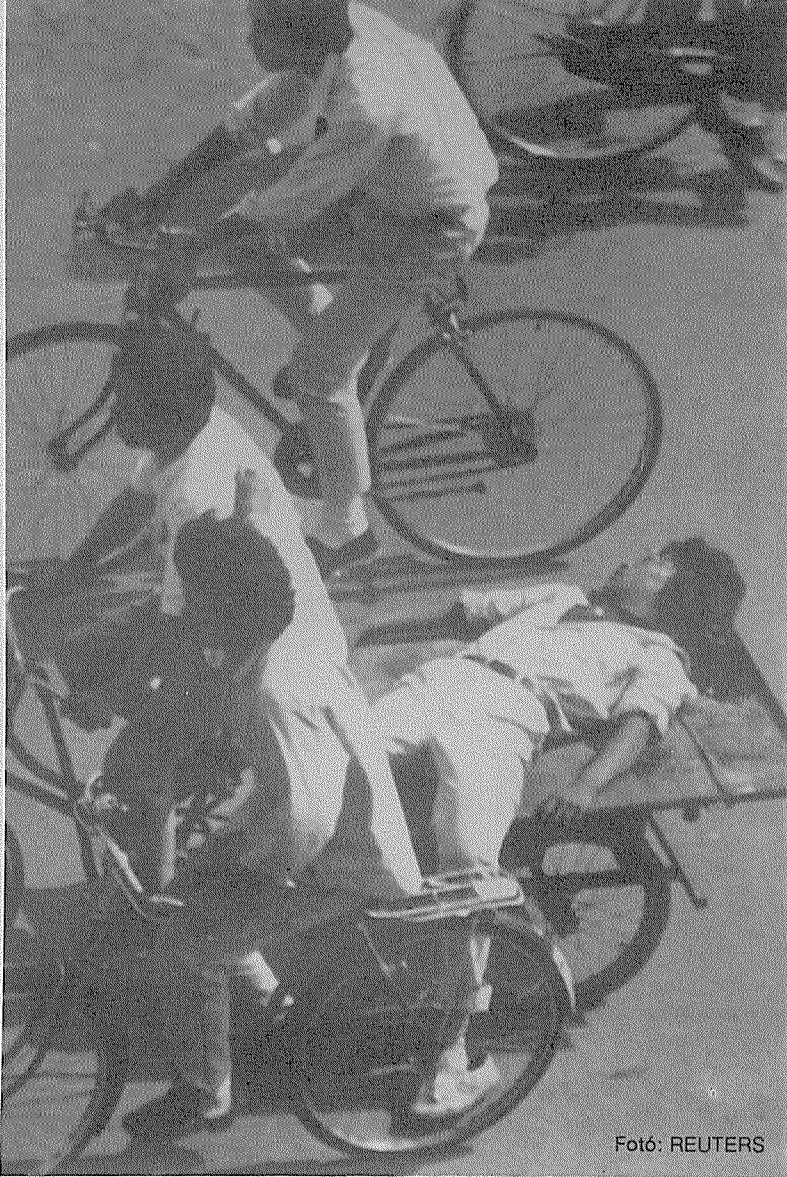
hogy rajtuk keresztül mentsék át a régi értékeket egy jobb jövő számára? Mi legfeljebb *oda* költözhetünk, de nem *vissza*. A nyugaton született fiatalok nem fognak Magyarországra költözni, nem ott fogják életüket berendezni. Nyugaton teljes jogú állampolgárok, saját országuk társadalmi életébe kapcsolódnak be. És ha szerencséje van a magyarságnak, megmaradnak magyarnak, és képviselik érdekeit, beleszólási joggal saját országuk politikájába. Ez sokkal több, mint amit egy felelős magyar külképviselet bármikor is elérhet. De térjünk csak vissza a lapok sorsához és kérdezzük meg: mi is lesz a *MOTOLLA*-val. Mi sem maradhatunk közömbösek. Lapról lapra változtatni kell terveinken és céljainkon. Mivel a *MOTOLLA* nem emigráns lapként, hanem a fiatalok lapjaként indult, úgy gondoljuk most is van szerepünk. Még mindig a helyükön maradtak azok a fiatalok, akik nyugaton élnek, és azok is, akik Magyarországon szerkesztenek. Legfeljebb még közelebb jutottunk egymáshoz, miközben az események közepette csak úgy kapkodjuk fejünket a változások folytán. Igyekszünk továbbra is európai, magyar, ifjúsági lap lenni.

MOTOLLA

A FIDESZ megint táncol

A rádió népszerű műsorát, a „Vásárnap” újságot hallgatók meglepetten értesülhettek arról, hogy a FIDESZ XI., XII. és XIII. kerületi csoportjai elhatározzák magukat Orbán Viktor-nak, a Nagy Imre temetésén elhangzott beszédétől. Politikailag éretlen, indokolatlan és az alkalomhoz nem illő beszéd volt, hangzott az ítélet. Az már kevésbé lepett meg bárkit is, hogy az V. kerületi KISZ-bizottság is tiltakozott, a változatosság kedvéért ők azt rótták fel a szónoknak, hogy *nem* a magyar ifjúság véleményének adott hangot. Ezek után lássuk a tényeket. A XI. és XII. kerületiek határozottan cáfolják, hogy ilyen kijelentéseket tettek volna, míg a XIII. kerületben (egyelőre) nem működik FIDESZ csoport,

mondja Bárány Anzelm, a FIDESZ-iroda vezetője. Orbán Viktor beszéde valóban megosztani látszik a magyar közvéleményt: sokan lelkesednek érte, sokan azonban úgy vélik, hogy nem volt helyénvaló. Annyi bizonyos: a hír nem tőlünk származik. Mert aki nincs, az nem is nyilatkozhat – legalábbis így hittük eddig. Hétfőn aztán az is kiderült, legalábbis az érdekeltek számára, hogy az sem mindig nyilatkozhat, aki létezik. Történt ugyanis, hogy a XI. és XII. kerületiek a tévében szerették volna cáfolni az elhangzottakat, ám azt a választ kapták, hogy a televízióban most nem érnek rá ilyesmivel foglalkozni. Úgy tűnik, Bécs után (vö. *MOTOLLA* 89/1) megint táncol a FIDESZ. Vagy táncoltatják?

Fotó: REUTERS

Állásfoglalás

a pekingi diákmészárlással kapcsolatban

Megrendülve, s ugyanakkor félelemmel eltelve néztük végig a pekingi Tienanmen téri vérfürdőről készült első televíziós felvételeket.

A lemészárolt kínai diákok és a velük szolidaritást vállaló áldozatok: sorstársaink. Sorstársaink, mivel ők is ugyanannak a társadalom- és államszervezésre képtelen ideológiának az áldozatai, melynek ezidáig végső érvei a gumbot, a golyó és a bitófa voltak. Ami Kínába történt, az holnap velünk is megeshet: a hatalomfélt reflexek itt is maguk mögött tudják azokat az erőket, amelyek csak az alkalomra várnak, hogy közénk lövessenek. Tudtában vagyunk annak, hogy az e százdabban oly sokat szenvedett kínai nép belső ügyei fölött illetéktelenek vagyunk ítéletet alkotni. Ám az már egyértelmű, hogy a kommunisztikus-egalitárius eszmék nevében fellépő diktatúrák világmé-

retű csődben vannak. Semmibe veszik és arrogánsan leszólják azokat az alapvető normákat és értékeket, amelyek Nyugaton és Keleten egyaránt köteleznek. Mi, magyar egyetemisták és fiatal értelmiségiek ezeknek az értékeknek a nevében vállalunk szolidaritást a szabadságért küzdő kínai diákokkal, és őket támogatjuk, és szólítunk fel minden józan gondolkodású embert arra, hogy nyilvánosan tiltakozzon az ellenük irányuló terror ellen. Felszólítjuk továbbá a magyar kormányt, hogy tiltakozó jegyzékben foglaljon állást a diktatúra véres megtorló intézkedéseivel szemben.

Budapest, 1989. június 5.

ELTE Bibó István Szakkollégium
MKKE Rajk László Szakkollégium
Századvég szerkesztősége
Szociáldemokrata Ifjúsági Kör
BME 405-ös Társadalompolitikai Kör
KÉP-MÁS Kör – Nyíregyháza
BME Gépészmérnöki Kar Münnich Ferenc Kollégiuma
JATE Társadalomtudományi Kör
JATE Galiba Kör
Aetas szerkesztősége
Harmadkor szerkesztősége

Apolitikus töprengések

Amikor ezeket a sorokat írom, a nemzet lázban ég. Megkésett temetésre készül az ország: 31 éve halott miniszterelnökünket helyezik mártírtársaival együtt, végső nyugalomra. Nem vagyok kárörvendő ember, ha valakit nagy baj ér, elsőként mindig az a kérdés merül fel bennem: tanulhat-e valamit az őt ért csapásból? Magát a temetést nem csupán morbid és kötelező kegyeletnek tartom – dühít is. Dühös vagyok arra a nemzedékre, amely 33 éven át nem érezte kötelességének felvilágosítani gyermekeit arról, ami itt 1956-ban történt, ám most – minthogyha huzamos emlékeztetihagyásból ébrednének –, lázban égve tüsténkednek a koporsók körül. Hogy közben krisztusi kort értek meg azok, akik '56-ban születtek? Sebai! A halottaknak mindegy. Nos, lehet. De azoknak, akik úgy nőttek föl, hogy nem tudtak a hullahegyekről, melyeken lépdeltünk – nem mindegy.

Ezt megelőzően azonban, a kárörömről is beszéltem. Kádár Jánosra gondolok. Mivel a kárörömet, melyet elsősorban balgaságnak tartok, ellen-szenves személyek esetében is elvszerűen elutasítom, nem azért örövendek, hogy megérte legnagyobb gaztette fejére olvasását. Azért örövendek, hogy megadatott neki elmélázni a bűnök hiábavalóságán. Persze a kérdés kérdés marad: tanul-e valamit Kádár János abból, amit most láthat, ha lát még? Egyvalamit bizonyosan. A hatalommal visszaélhetünk, felakaszthatjuk azokat, akikről a legjobban félünk, és átfesthetjük a jelent és a múltat. De, ahogyan azt Seneca sügta volt méltatlan tanítványának, Nerónak, egyvalakit biztosan nem ölhetünk meg: az utódunkat. Márpedig a jövőt ők csinálják, az uralmon következők.

A halottak pedig – bár nekik már mindegy – nem némák. Ha elfödetlenek: égbé kiáltanak.

(mészáros)

1989. július 6.

A legfelsőbb bíróság posthum felmentette Nagy Imrét minden vád alól.

Kádár János meghalt.

A temetés

barátai körében látni. Pozsgay Imrét, Szűrös Mátyást és a kormány, valamint az országgyűlés küldöttségét nem veszik körül. Ők még nagyon fiatalok voltak *akkor*. Talán ezért lehetnek most *itt*. 12 óra 30 perc. Egy percre ország-szerte megáll az élet. Talán máshol is elnémulnak, ahol Nagy Imrét gondolkodnak ezen a napon. Megkondulnak a harangok, szólnak az autódudák. Egy pillanatra elered az eső, majd épp oly hirtelen abba is hagyja. „Az ország életének további demokratizálódása érdekében, az egypártrendszer megszüntetésével a kormányzást az 1945-ben újjászülött koalíciós pártok demokratikus együttműködésének alapjaira helyezzük.” Nagy Imre ma is érvényes szavai ezek, ama nevezetes október 30-i beszédéből. Ezt hallgatja fél egy után egy perccel az egybegyűlte sokasága. Az első gyászbeszédet Vásárhelyi Miklós, a Nagy Imre per egyetlen magyarországi túlélője mondja. Utána Rác Sándor, Mécs Imre, Zimányi Tibor és Király Béla beszélt. A sort Orbán Viktor zárta. Délután, 301-es parcella. Harminc éven át csak gyom és szemét. Ma 301 kopjafa áll ott, ahol a családtagok eddig csak sejthették, hol hantolták el szeretteiket.

Ide ma, csak Nagy Imrét és az ismeretlen forradalmár üres koporsóját temetik el. A többiek a szomszédos 300-as parcellában térnek végső nyugalomra. Átlagéletkoruk: 32 év. Itt áll majd a forradalom mártírjainak emlékműve. Megint felolvassák a kivégzettek listáját. Elhangzanak a búcsúztatók. Ami a Hősök terén demonstráció volt, ehelyütt a kegyelet gesztusa lesz. Gimes Miklós özvegye nem akar, vagy nem tud – immáron végső – búcsút venni férjétől. Hasonlóan érez most mindenki, akinek búcsúznia kell. Mansfeld Pétert csak egy évvel később, 1959-ben végezték ki. Megvárták, amíg betölti a 18. életét. Sirján különösen sok a virág. Nagy Imrét Méray Tibor és a per másik túlélője, Kopácsi Sándor búcsúztatja. Megint elered az eső. A szertartás végén a különböző felekezetek papjai ökumenikus imát mondtak. Este. Megnyitották a temető kapuit. Most már bárki bemehet. Sokan jöttek. A halottak nagyrészt még nem azonosították. Azt sem tudjuk még, hány embert végeztek ki, és hogy hányan estek az utcai harcok áldozatául. ■

1989. június 16.

A rendszerváltás és az SZDSZ

Ellenzéki pártok vannak már Magyarországon, nemsokára választások is lesznek, remélhetőleg szabad választások. Egymást követik a hangzatos nyilatkozatok és állásfoglalások, politikai programmal azonban mindeddig csak egyetlen párt, a Szabad Demokraták Szövetsége jelentkezett.

Az a párt, amely egyként magáénak vallja a reformkor liberális, az őszirózsás forradalom radikális és 1956 szocialistikus eszméit – egyszerűen mindazt, amit a magyar politikai gondolkodás haladó hagyományaként szokás értékelni. Közvetlen előzménye pedig a hetvenes-nyolcvanas évek ellenzéki mozgalma. Az SZDSZ programja nem csupán azért érdemel figyelmet, mert jelenleg az egyetlen komolyan vehető politikai program Magyarországon, hanem – és legfőképpen – azért is, mert például következetességgel igyekszik megoldani a rendszerváltás dilemmáit. Ezeket megoldani nem lehet persze, de enyhíthetők és feloldhatóak. A legnagyobb nehézséget talán az jelenti, hogy az elmúlt negyven év során a magyar közvéleményt következetesen indoktrinálták a kapitalizmus és a polgári társadalom iránti ellenszennvel. Ennek folytán a magyar politika porondján nem sok esélye lenne annak, aki a szocializmus *teljes* elvetését propagálja és tág tere nyílik a kapitalizmust és a szocializmust egyaránt elvető, ún. *harmadik utas* ideológiáknak és a kérdések elméleti kezelését behelyettesítő

magyarkodásnak. Az ellenzéki pártok megnyilvánulásainak jelentős részére illik ez a leírás, ám az SZDSZ programja nem tartozik ezek közé. Mit akar az SZDSZ? Programjában olyan átfogó javaslatokat fogalmaz meg, melyek felölelik a mai magyar társadalom és politikai élet legfontosabb kérdéseit. Magyarországnak távlatilag semlegessé kellene válnia, de addig is, ameddig ez megvalósulhat, meg kell változtatnia a szövetségeseihez, különösen a Szovjetunióhoz fűződő viszonyát. Ebben a tekintetben a finn modell látszik követendőnek. Ezen a ponton, a program szerzői vélhetően inkább a jelen politikai realitásainak, mintsem vágyaiknak engedtek. Ami az ország politikai berendezkedését illeti: legyen köztársaság – szocialista vagy egyéb jelzők nélkül – egykamarás parlamenttel és pártok felett álló köztársasági elnökkel. A független bíraskodás követelménye teszi teljessé a hatalommegosztás klasszikus elvének betartását. Ezeket a követeléseket jószerével minden politikai csoportosulás magáénak vallja napjaink Magyarországon. Keményebb diót jelent viszont a gaz-

dasági reform kérdése. A társadalom jelentős része aggódva figyeli a meghirdetett vagy beígért változásokat. Fél, mert úgy érzi, veszélybe kerülhet keservesen megteremtett egzisztenciája, esetleg szegényebb lesz mint az elmúlt években valaha, amennyiben a piaci racionalitás elvei szerint szervezett gazdaság feltételei mellett kell boldogulnia. Aggodalma-it csak fokozhatják az MSZMP hazug ígéretesei, melyek egy kibontakozásteli boldog jövőre hivatkozva igyekeznek mind többet és többet kipréselni az ország lakosságából. Az SZDSZ programja őszintén, kontérfalazás nélkül mondja ki, hogy piacgazdaságot akar, igazi piacot, nem olyan seholsincs szocialista hibridet, amelyet a kommunisták hirdetnek, és nem olyan harmadik utas – és nem kevésbé utópikus – gazdasági modellt, amelyet a néppárt és az MDF képviselőitől hallani néhanapján. Olyan piacgazdálkodást, melyben az állami tulajdon egyenlő feltételekkel versenyez a magántulajdonnal, és erőteljes szociális háló igyekszik csökkenteni a társadalmi egyenlőtlenségeket. Meg lehet kérdezni persze, honnan és miből szeretnék megteremteni azt, amikor a költségvetés szegény mint a templom egere. A programból nem tudhatjuk meg a választ – ebben csak az a vigasztaló, hogy a riválisok programjából sem.

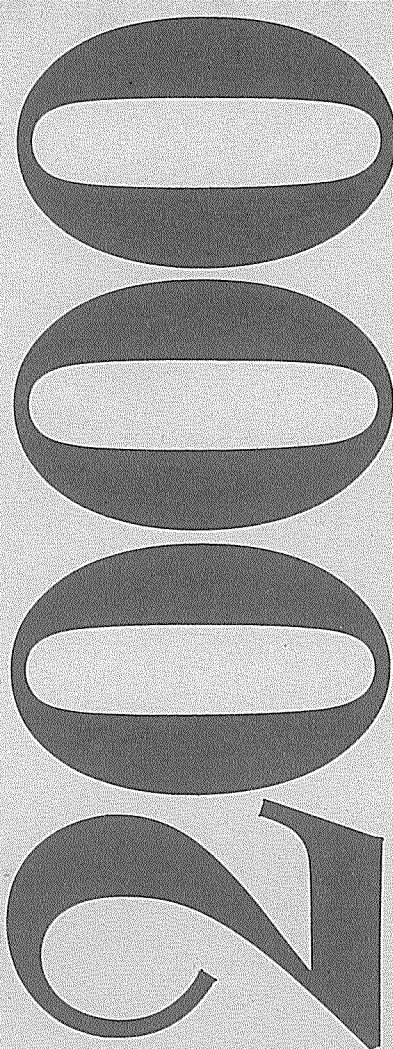
Pesti Endre

után megpezsdült az élet, kiderült, hogy vannak hírek, kiderült, hogy az újságokat el is lehet olvasni, mert van bennük információ.

A természetesen korántsem egyenletes. Érdemes megemlíteni az új folyóiratok közül a *Hítel*, a *2000*-et, vagy az *Úniót*, vagy a fiatalok legszínvonalasabb irodalmi lapját, a *Nappali Házat*. A hetilapok mellett megjelentek a különböző pártok, szervezetek lapjai is. A *Kis Újság*, amely a Kisgazdapárt lapja, a *Munkás*, amely új szakszervezeti lap, vagy az MDF, a Magyar Demokrata Fórum tájékoztatója. *Igen* címmel új katolikus ifjúsági lap indult. A Tudósítások Kiadó adja ki az *Erdélyi Tudósításokat* és az országgyűlési tudósításokat. A rádió és a televízió új lapjai (*168 óra*, *Válasz*) is kaphatóak az újságárusoknál. Megjelent a magyar újságosstandokon az *Irodalmi Újság* budapesti kiadása is.

Mind ezek mellett nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy korántsem szűnt meg az MSZMP sajtómonopóliuma. Igaz, a központi lapok liberálisabb hangvételűek lettek, a személyi összetételben viszont nem következett be gyökeres változás. Az egykori cenzorok most a liberalizmus és a glasznosztly szellemében tündökölnék. A valamikori szamizdat-sajtó jelenleg is kiadói nehézségekkel küszködik. Mindeddig az AB-kiadó egy részének sikerült legalizálnia magát. A független pártoknak független napilapokra lenne szükségük a választási kampányhoz, a magyarországi napilapok azonban természetellenesen alacsonyak, olyannyira, hogy egy napilap ára nem fedezi annak előállítási költségeit. Így egyetlen pártnak sincsen anyagi lehetősége arra, hogy önálló napilapot csináljon, illetve külső segítség nélkül hívós és nagy példányszámú versenyképes napilapot hozzon létre. Az első kivétel a Kisgazdapárt, amelynek lapját a Press-Art osztrák-magyar nyomdai vegyesvállalat adja ki. Az MSZMP visszaszorított költségvetése, az állami szubvenciók nagy részének megszűnése hozta létre a *Reform*-ot, amely már egyértelműen nyereségorientált. A Springer-konzern talán némileg meglepő módon éppen ezt a pártlapot szemelte ki tökébefektetése céljával.

W.J.

avagy a minőség igénye

Az újonnan megjelent számos lap közül csupán néhány tekinti magát kulturális szemlének, ám – egy-két kivételtől eltekintve – inkább ne is tennék: olyan orgánumok esetén, mint (mondjuk) a *Kapu*, ez kizárólag az olvasó jóindulatával való visszaélésnek minősíthető. Egy-két kivételtől beszéltem, s ezek egyike minden bizonnyal a nemrégiben megjelent 2000.

A *2000* „irodalmi és társadalmi havi lap”-ként jegyzi magát. Szerkesztői közül néhányat – Margócsy Istvánt, Szilágyi Ákost vagy Bojtár Endrét – még a régi *Mozgó Világ* oldalairól ismerhetünk, míg Lengyel László egyike a legnevesebb reform-közgazdának. Nem véletlenül említettem a *Mozgó Világot*. Az új lap által közve-

tített szemlélet és a szerkesztés elvei – leginkább a minőségi mércék szigorú szemmel tartása – egyaránt a hetvenes évek immáron legendás folyóiratával rokonítják. Minden igazi lapnak sajátos szellemisége, jellege van. A *2000* esetében ez a szellemiség két forrásból táplálkozik. Részben egy tudatos – vállalt – középeurópaiságból, részben pedig egy nem kevésbé tudatos, bár kissé elleplezett baloldaliságból. Ez utóbbi kapcsán ne gondoljon senki holmi bolsevizmusra vagy a kommunista párt iránti túlzott elfogultságra. Baloldaliságon ez esetben többé-kevésbé az a szellemiség értendő, mely a hetvenes évek demokratikus ellenzékét jellemezte. Nem kétséges, hogy ez manapság kissé anakronisztikusan hat, bár megvallom, számomra még így is rokonszenvesebb, Európához közelebb, mint napjaink egyre népszerűbbé váló magyarkodó populizmusa. Könnyen lehetséges, hogy mások is hasonlóképpen gondolkodnak – elegendő ugyanis egyetlen pillantást vetni a *2000* szerzőire, és könnyen meggyőződhetünk arról, hogy a minőség igénye pártállástól és világnézettől függetlenül is érvényre juthat. A *2000* oldalain olyan nevekkel találkozhatunk, mint József Brodskij, Václav Havel, George Orwell, Vlagyimir Nabokov, vagy a magyarok közül Eörsi István, Márton László,

Pályi András, Mátyás Iván, Csalog Zsolt.

Végre egy lap, mely nem ágál függetlenségével, hanem gyakorolja azt. Mely nem szenzációkkal kábít, hanem értéket teremt és ápol. Egy lap, mely az, aminek hirdeti magát – és még több is annál: színvonalas.

Keszthelyi András

Tüskék a mentőövön

Izzadsz, súgta oda Grósz Németh Miklósnak, miközben a televízió riporterre a kommunisták négy új vezetőjét faggadta arról, milyen változások mentek végbe a párton belül és hogyan tovább. Pedig inkább neki lenne miért izzadnia. . .

Egy héttel Nagy Imre temetése és néhány nappal az ellenzéki kerekasztallal folytatott tárgyalások után, ahol is a hatalom elfogadta az ellenzék összes követelését és szavát adta arra, hogy nem fog az erőszak – amúgy jól bevált – eszközhöz folyamodni, a Központi Bizottság viharos ülést tartott. Pesten már hónapok óta nyílt titok, hogy Grósz napjai megszámoltattak, a kérdés csak az volt, milyen formában és mikor következik be bukása.

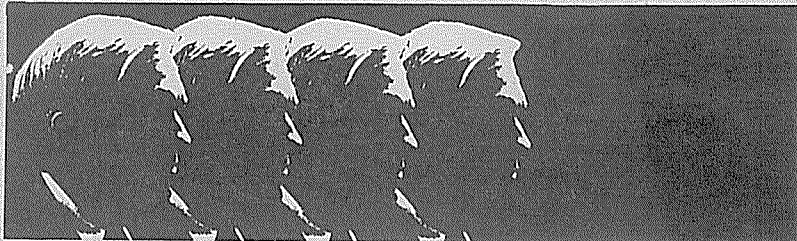
Pártja most, úgy tűnik, mentőövet kínál számára. Megtarthatta főtitkári hivatalát, viszont meg kellett osztania a hatalmát. És a mentőövből két – jókora – tüske meredezik: Nyers és Pozsgay. Előbbi a reformok örökös bajnoka, a kommunisták közül talán a legosztatlanabb tiszteletnek örvendő személyiség, aki 1975-ös, akkor törvényszerűnek nevezhető bukása után látványosan kapaszkodott vissza a hatalom felső körébe. Most érkezett a csúcsra. A nyilatkozatok szerint jelenleg ő a párt első számú vezetője. Pozsgay személye jóval nagyobb tüske a már említett mentőövön. Pár hónappal ezelőtt még bukni látszott, ám fokozatosan megszilárdította pozícióját, s végül annak a Berecznek kellett mennie, aki az '56-os forra-

dalom – korábban hivatalosnak számító – értékelésének atyja. Pozsgay maradt, sőt tovább lépett. A kommunista reformszárny vezéregyénisége, kiváló szónok, múltján viszonylag kevés foltal. Nyilvánvaló, hogy nem elégszik meg azzal a szereppel, amelyet jelenleg betölt. Ám, ha Nyers az őszre összehívott kongresszus után is megőrizné vezető szerepét a párton belül, és ha a pártszakadást is sikerülne elkerülniük, akkor Pozsgayra valószínűleg a köztársasági elnök tisztsége vár.

A kvartett negyedik tagja az a Németh Miklós, aki Grósz kedvenceként lépett elő miniszterelnökké. A televízió képernyőjén is engedelmesen törülgette magát Grósz figyelemztetése után. Ezúttal azonban a látszat csal. Németh egyre karakteresebb, szuverénebb személyisége lett a párt vezetésnek. Ugyan nincs olyan tekintélye mint Nyersnek, nem is olyan népszerű mint Pozsgay, de a jövő emberének látszik.

Grósz mindenesetre kijelentette, hogy „a választások után társadalmi munkában kívánunk segíteni a politikát.” Ha szavatartó ember lenne, egy ellenszenves politikussal kevesebb maradna a magyar politika színpadán.

Robert Gida

Bukarest: tartozik és követel

Alig néhány napja járta be a világsajtót a – bukaresti – hivatalos közlemény: Románia visszafizette mind a tizenegymilliárd dollárnyi adósságát.

Várni lehetett erre, hisz mindenki tudta, hogy Ceausescu – energiákat nem kímélve, és pazarló indulatoktól tüzelve – mindenáron meg akar szabadulni a felgyülemlett tartozástól, ezzel is csökkentve a külföld oly gyakran emlegetet „beavatkozási” lehetőségeit és szándékait.

Aztán gyanús gyorsasággal az amerikai lapok – jólértesült forrásokra hivatkozva – cikkezni kezdtek egy bizonyos másfélmilliárdos összegről, amit a románok nem adtak vissza és szándékaik e téren nem egészen világosak. Bombaként hatott az álmélkodó és naív világra továbbá az a hír is, hogy ötven amerikai üzletember látogatott el ebbe az országba, amelyekkel szemben – úgy melleleg – Amerika az utóbbi időben intranszigenst megvetést erőltetett magára, az emberi jogok ottani következetes megsértése miatt, s amelyekkel szemben szinte az egész világ általános bojkottot javasol.

Mi történik itt, kérdezheti csüggetően az ember; nem lesz ennek már vége soha? Aztán – mint derült égből a villámcsapás – megérkezik a válasz: Bukarest valóban visszafizette adósságait. Legalábbis azokat, amelyeknek visszafizetését kormányok garantálták. Ceausescu pedig – igaz nem nyilvánosan, csak úgy titkosan, ahogyan szokta – „megsúgta” az érdekelteknek, hogy esze ágában sincs azon összegeket visszaadni, melyeket magáncégek adtak neki. Ezekből lett aztán az a bizonyos 1,5 milliárd. A nyugati imperializmus egyébként is túl sokat vett el már eddig is Romániától – tették ott hozzá magyarzatként – semhogy jogalapja lenne a másfél milliárdot visszakövetelni. Az ötven amerikai üzletembert – már mondanom sem kell – a vesztett

sajtó

-168 ÓRA-

„Ez tehát semmiképpen sem lehet a felszabadulás pillanata, ez csak a szorongás pillanata lehet. És nem is csaphatjuk be magukat, nem tehetünk úgy, mintha a temetés nem lenne politikai esemény, politikai jellegű megnyilvánulás is.

(. . .) Ha az embernek meghal valakije, akkor természetes, hogy gyászol. Ez az Öszövetség óta így van, minden vallásban, és így van az ateisták körében is. A halottakat el kell temetni. . . .

Hegedűs B. András, a Történelmi Igazságtétel Bizottság titkára

(1989. június 13.)

hvg

„Az október 23-i népfelkelés ellenforradalomba torkollott” – ezt a néhány hete még „hivatalos” álláspontot a választadóknak mindössze két százaléka tette magáévá.

(1989. június 17.)

NÉPSZAVA

Tegnap reggel 8 órakor mentőautók oszlopa állt be a térre. Akkor még csak hittük, reméltük, hogy nem akad igazán dolgom ezen a napon. Nos, most már elmondhatjuk, hogy „olyan” dolguk biztosan nem akadt.

(1989. június 17.)

Herald Tribune

Nagy Imre biztosan megértette volna a beijingi egyetemistákat, akik az „Internacionálét” énekelték, miközben azt követelték, amit a gyilkos pártvezetők „bourgeois liberalizmusnak” neveznek. (. . .) Bárcsak visszhangra találna a pénteki harangszó Bejingben.

(1989. június 17./18.)

másfél milliárd utáni kétségbeesés hajszolta a román fővárosba.

Nemrég alkalmam volt beszélni egy – a helyzetet igen jól ismerő – nyugati, de nem érintett, tehát nem amerikai diplomatával. Tőle hallottam –

Ara-Kovács Attila

Erdély – legalulról nézve

„ . . . hogyan lehetséges, hogy az Erdélyi Szövetség tagjai sorába fogadott, sőt, alelnökké választott egy közismerten antiszemita embert, akinek más alternatív szervezetekben már kitelt a becsülete. . . .”
tette fel a kérdést a Népszava egyik utóbbi számának cikke, mely az Erdélyi Szövetség néhány lemondott vezetőjével közölt beszélgetést.

Az interjúk apropója, hogy az Erdélyi Szövetség, amely a menekültek patronálását, valamint az Erdély problematika politikai felvállalását tűzte ki céljául – tavaly decemberben, vagyis alakulása pillanatában – nem csak válságba de végveszélybe is jutott. A kaotikus állapotokat, melyekről szintén a *Népszava* számolt be elsőként, egy Nagy László nevű ügyvéd idézte elő. Nagy egyebek mellett harsány antiszemitizmusával vonta magára, immáron nem csak a magyarországi felelős politikai tényezők rosszalló figyelmét, de Nyugaton is több kétkedő véleményalkotásra adtak alkalmat nyíltan fajvédő, szélsőjobboldali aspirációit alig takargató kijelentései. Egyébként nem volt véletlen az Erdélyi Szövetség egyik volt vezetőjének az a kijelentése sem, hogy Nagy ügyvédet már több ellenzéki szervezet kizárta, alkalmasint kiutasította soraiból. Nagy László nincs egyedül, és példája – a politikailag műveletlen demagógia és a kalandorságtól eddig sem visszariadó gátlástalanság – Magyarországon időközben egy egész réteg jellemzőjévé vált. Ez a réteg a mai, lényegesen demokratikusabb körülmények között, sem megfelelő súlyra, sem értelmes és felelős szerepre nem tud szert tenni. Így aztán a különböző szervezetekről leszakadó kétes egvények a szélsőségek nyomvonalán találnak egymásra, és elvetélt, olykor elvetemült nézeteiket mindig egy újabb, épp alakulóban levő szervezetben igyekeznek érvényre juttatni.

Az Erdélyi Szövetség felelős, és a közelmúltban éppen a Nagy László-klikk tevékenysége miatt lemondott vezetőit főként ez a lehetőség aggasztotta. Ennek elkerülése végett, 1989. május 27-ére összehívták a Szövetség közgyűlését, hogy megkíséreljék a szervezet visszatérítését eredeti céljához: az erdélyi magyarság és a demokrácia elveinek védelméhez.

A folytatás nem volt győzelem, nem volt leszámolás: legfeljebb botrány. Igaz, maguk az érdekeltek döntöttek legalább az égető teendők és az új elnökség megválasztása felől. A mintegy tizenkét órás ülés tizenhét tagú elnökséget választott, elfogadta az új alapszabályt és új akcióprogramot hirdetett meg. Ezek után joggal várná el bárki, hogy a Szövetség, eredeti céljának megfelelően, rövidesen újra hallat majd magáról, s olyan tettekre vállalkozik, mint az év eleji levélakció, melynek során honi személyek több mint 150 ezer tiltakozással árasztották el az ENSZ emberjogi albizottságát. Nos, gyanítom, hogy ilyesmire nem kerül majd sor.

A közgyűlés hangneme legalábbis ezt

s logikája nagyon is meggyőzőtt a mondottak valószínűségéről –, hogy Ceausescu most megpróbálja még fennforgó tartozásait a tárgyalásokon úgy bevetni, hogy révén kizsárolható legyen Amerikából a *legnagyobb vámkedvezmény* státusának újólagos megadása. Szenczációs gondolat – mondhatnánk –; Bukarest tehát tartozik és követel. Végre, végre nem csak mi, magyarok ismerkedhetünk meg közelebbről ezzel a logikával.

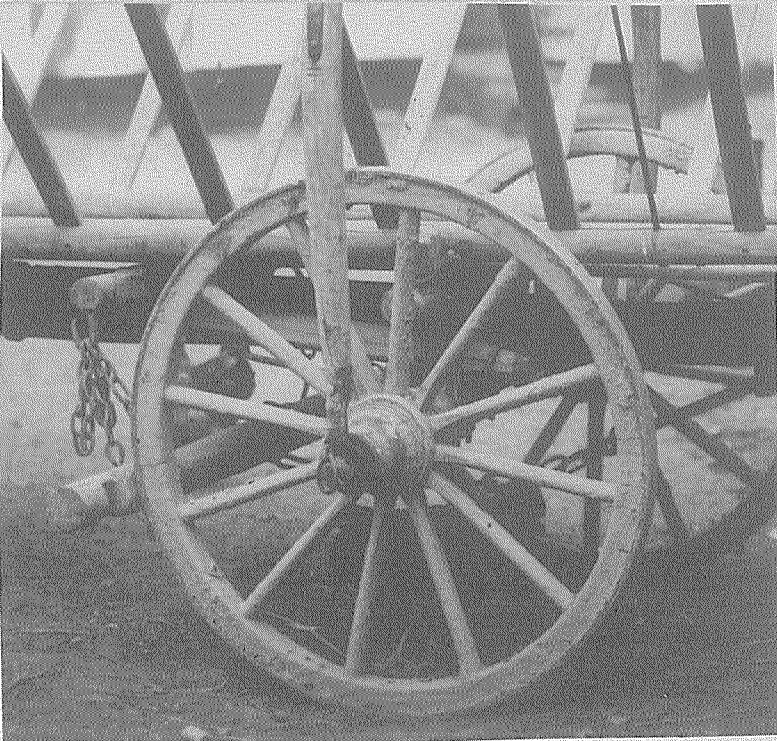
(*ara-kovács*)

sejteteti. Csak néhány észrevételt tennék ezügyben. A volt önjelölt alelnök, Nagy László – aki ezúttal is többet ártott kalandorkodásával, mint használt azzal a kitartó tevékenységgel, melyet menekültkérdésekben korábban folytatott –, a közgyűlés során, nem kevesebb mint huszonnégy alkalommal szakította félbe mások felszólalását – még hozzá botrányosan. Az elvesztett önkontroll és a féktelenség végül is arra kényszerítette a rendezőket, hogy távozásra szólítsák fel Nagyt.

A magából kikelt volt alelnök *„Aki magyar, velem tart!”* és *„Aki itt marad, nem magyar!”* felkiáltásokkal – apró klikkjétől karöltve – végülis távozott. Szelleme azonban ott maradt a teremben. Nem csupán némely mélymagyar személyében (belőlük sincs kevés), de parázsló indulatok formájában is. S e kettővel az erdélyieknek legfeljebb ártani lehetett, segíteni semmiképp.

Nagy László persze alighanem rövidesen egy másik szervezetet fog boldogítani, különös indukataival ilymódon is teljessé téve a magyar politikai palettát. Feltehetőleg az erdélyi menekültek sem tudnak majd olyan egyszerűen megszabadulni tőle, ahogyan az üdvös lenne. Bár igaz az is, hogy az Erdélyi Szövetség sem tud már többé valódi énjére rátalálni. Különösen azt követően lesz ez lehetetlen, hogy nem vállaltak vezető funkciót azok a kiváló személyek, akik eddigi nívójának és sikereinek biztosítékait jelentették. (Elsősorban Kőteles Pálra, Jeszenszky Gézára és Halász Péterre gondolok, de mások nevét is említhetném.) Sokat sejtető döntés, ám mégis érthető, különösen annak fényében, ami a mai Magyarország politikai alfertályán történik.

Alig pár nappal az Erdélyi Szövetség közgyűlése után, a Kossuth Rádió Vasárnapi újságának június 4-i adását Csurka István „jegyzete” zárta. Jegyzet? Inkább féktelen, stílustalan gyalázkodás. Ama lumpenség förmedvénye, mely igyekszik éket verni a Nagy Imre temetését nemzeti közüggé formáló – különböző, de egyaránt egyetemes – szándékok között. Erdély örökös emlegetése nélkül is jól kihallani: ugyanaz a hang ez, ami után Nagy Lászlóék társasága – politikai vezérszólamok híján – oly gyakran vágyakozik; Erdély örökös emlegetése nélkül is annak politikai, társadalmi melegágya. Ezért nélkülözhetetlen feladat a Magyarországra és a nagyvilágba menekülő erdélyiek számára, hogy szembesüljenek és szembeszálljanak vele. És nem csak feladat: kötelesség is. ■

Burgenland

1979. július 12-én, a bécsi kancellári hivatalban megalakult a burgenlandi magyar népcsoport Nemzetiségi Tanácsa, a „Volksgruppenbeirat”. Burgenland 1921-es Ausztriához való csatolása után, első alkalommal ismerték el törvényben a magyar népcsoport létezését, és először volt alkalmuk a burgenlandi magyarok képviselőinek a kancellári hivatal megbízottaival beszélni, vitatkozni és kérelmeiket az illetékes miniszterekhez továbbítani.

A burgenlandi magyarság helyzete nagyon problematikusá vált 1979-re. Majdnem hihetetlen, hogy 60 év folyamán az egykori 26.000 magyarnak, hivatalos adatok szerint csak a negyede tudott ellenállni az asszimiláció hatásának. A nemzetiség életében tehát fordulópontot jelentett az 1976-os nemzetiségi törvény, mert az első bekezdésében az osztrák állam biztosítja a nemzetiség fennmaradását. 1979-ben még sokféle remény fűződött a Nemzetiségi Tanács alakulásához és a nemzetiségi törvény végrehajtásához. A burgenlandi magyarság képviselői egy memorandumban fogalmazták meg legfontosabb problémáikat, és erről a burgenlandi tartományfőnökkel és az akkori államfővel, Dr. Kirchschrägerrel is tárgyaltak.

Közben eltelt tíz esztendő és két hét múlva ünnepelik a Magyar Nemzetiségi Tanács megalakulásának tizedik évfordulóját. Mit hozott ez a tíz év, mit sikerült megvalósítani a Magyar Nemzeti Tanács nagy terveiből? Minden nemzetiség számára létkérdés az anyanyelv fejlesztése az iskolákban. Burgenlandban 1979-ig csak négy elemi iskolában folyt magyar oktatás, nem létezett semmiféle magasszintű továbbképzés. Így kiemelt jelentősége volt a magyar oktatás megszervezésének, az anyanyelv tanításának az óvodákban, a polgári iskolákban és a gimnáziumokban, valamint a tanárképzés lehetőségének – vagy legalábbis a Magyarországon szerzett diplomák elismerésének. Mert a burgenlandi kormány 1979-ig még ezeket sem volt hajlandó elismerni.

A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület és a nemzetiségi tanács nagyon sikeresen működött ezen a téren. A felsőlövői és a felsőpulyai gimnáziumban már 1981 óta jelentkezhetnek a gyermekek magyar tanfolyamra és a felsőőri polgári iskolában első idegen nyelvként tanítják a magyart. Egy nemzetiségi gimnázium létesítésétől – mint ahogyan ezt a körülbelül 50.000 főnyi horvát kisebbség képviselői is évtizedek óta várják a burgenlandi kormánytól – ettől persze még messze tartunk.

Hogy a magyar népcsoportnak milyen ellenállással kell néha szembenéznie, azt az őrszigeti elemi iskola kérdése illusztrálja. Ebben az őshonos magyar faluban az elemi iskolában nem folyik magyar oktatás. A két tanári állás betöltésénél nem csak, hogy nem a magyar nyelvet beszélő pályázó részesült előnyben, hanem a burgenlandi kormány oktatási ügyi osztálya egyszerűen nem hajlandó még egy magyar segédtanárt sem

alkalmazni. Nem csoda ha az utolsó népszámlálási adatok szerint, 24 százalékkal csökkent a magyarok száma Őrszigeten.

Csakúgy papír maradt a kétnyelvű feliratokra vonatkozó 1976 évi nemzetiségi törvény idevágó cikkelye is. Habár hangsúlyozzák az osztrák kisebbségekkel szemben gyakorolt toleranciát minden nemzetközi találkozon – a politikusok eddig nem voltak képesek eleget tenni a burgenlandi magyar lakosság kéréseinek. Karintiában például kétnyelvű helységtáblákat találhatunk minden olyan faluban, ahol a lakosság legalább 25 százaléka szlovénul beszél. Eszerint Burgenlandban négy helyen – Felsőpulyán, Felsőőrött, Alsóőrött és Őrszigeten – kellene kétnyelvű, német-magyar községtáblát felállítani. Sőt, Felsőpulyán a várostanács 1986-ban megszavazott egy kétnyelvű községtáblát és a kétnyelvű feliratokat. Őrszigeten ugyanakkor a lakosság 82 százaléka szavazott kétnyelvű feliratok mellett. De a nemzetiségi törvény végrehajtása egy parlamenti végrehajtási döntéshez kötődik. És a burgenlandi kétnyelvű feliratok ügyében az osztrák parlamenti képviselők mai napig nem szavazták meg ezeket. A nagy osztrák pártok egyike sem hajlandó megvalósítani a nemzetiségi törvényben kifejezésre jutó – meglehetősen fölbemászó – elveket.

A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület legrégőbbi követelései közé tartoznak a magyarnyelvű rádió- és TV-adások. A burgenlandi ORF-stúdió hetente 25 (huszonöt!!!) perces magyarnyelvű rádióműsort sugároz, magyar TV-adás egyáltalán nem létezik. A rádióműsort szabadúszó munkatársak készítik, magyar szerkesztőségre vagy szerkesztő alkalmazására eddig nem akadt pénz az osztrák rádiónál.

A magyarnyelvű TV-adások helyett a burgenlandi magyarok azért gyakran nézhetnek Dél Tirolról szóló riportokat, sőt még hozzá is járulhatnak az erre a célra elköltött több millió schillinghez.

A nemzetiségi tanács tíz év utáni számadása tehát nem túl pozitív és talán nem teljesen véletlen, hogy sem a szlovén sem a horvát nemzetiségi tanács nem alakult meg soha. A burgenlandi magyar kisebbségnek figyelembe kell vennie, hogy a nemzetiségi törvény minden szavának végrehajtásáért harcolnia kell. Mert ha nem így cselekszik, akkor lehet hogy nem csak pusztá szó marad a nemzetiségi törvény, hanem talán a burgenlandi magyarság megölő betűjévé válik.

Baumgartner Gerhard

„Egy út van előttem, melyiken induljak“

A bécsi magyar református templomban történt találkozás után, a parókia magyar presbiterek kínálták a bort, a felsőbéri református gyülekezeti teremben helybeliek nyújtották a pálinkás kupicákat, később alsóbéri – őrszigeti magyarok fogadták a résztvevőket: az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem tavaszi konferenciája pannóniai környezetben zajlott a határ közelében.

Egy kirándulás alkalmával a vendégek az Írott-kő csúcsáról láthatták a felszedett szögesdrótok nyomait. Sokan Burgenlandból Magyarországra indultak az utolsó napon, s közülük többen először láthatták viszont szülőházájukat.

A konferencia címe – *Őrvidéken* – nem csak színhelyet jelölt, hanem a résztvevők felelősségét is hangsúlyozta – de miben is? Hol állt az az egy-kétszáz ember, aki Burgenlandban töltötte ezt a hetet? A magyar kultúra, a Moszkvától független, a szabad- elvű vagy az antibolsevista, nemzeti radikális Magyarország a magyar szellem határvidékén? Bárczay Gyula elnök megnyitó szavaiban az '56-os mártírokról, Nagy Imrééről beszélt, s a konferencia napjaiban még számos példája volt annak, hogy az összegyűlték '56-ot mindannyian szimbólumnak tekintik.

Az előadásokat hallgatva, nyilvánvaló volt, hogy – amint azt az egyik résztvevő megfogalmazta – mindegyiknek „Magyarország a tétje“. S ez most a legfontosabb. Mert hogyan lett volna elképzelhető akár két évvel ezelőtt is, hogy Csoóri Sándor a bátor és kockázatos felelősségvállalás és jólmegfontolt félrevonulás embere, illetve a radikális kompromisszumokra képtelen Kende Péter majdnem azonos álláspontot foglal el a magyarság esélyeinek kérdésében, sőt az utóbbi a felhőtlenebbül optimista.

Az előadók felkérése és a témák kidolgozása óta eltelt idő nem utalta a múltba a megadott kérdéseket, de a magyar politikai élet naponkénti változásai más dimenziókba emelték őket, s erre talán nem minden előadó tudott felkészülni. A szervezés minden professzionizmusa mellett, feltűnő volt ez a jelenség, mint ahogy az is, hogy néhány előadó helyett az utolsó pillanatban másoknak kellett beugraniuk – szintén felkészületlenül. A három író közül, akiknek előadást szerveztek – Szöcs Géza, Csokits János, Domahidy Miklós –, csak a két első volt jelen, Domahidy híveinek szomorúságára.

Mindenről szó esett ezen a konferencián ami a magyarországi vendéget foglalkoztatta – szerepükről és helyükről, a határon túli magyarság helyzetéről, a hazai és a nyugati magyar irodalomról, világnézeti változásokról, független folyóiratokról és a fiatalok lapjairól (ezen a kerekasztal beszélgetésen Krizsán Árpád képviselte a *MOTOLLÁt*), a nyugati magyar szervezeteknek az összmagyarsággal folytatott munkájáról és a menekültügy változó helyzetéről – az ott-honiak így is hiányoltak valamit, talán valamilyen romantikus, konspiratív jellegű, és tényként szűrték le, hogy a konferencia akkor sem lett volna szókimondóbb, ha történetesen Debrecenben szervezik meg. Túlzás volna azt állítani, hogy az EPMSZ nem készült fel ilyen mértékű hazai változásokra, hiszen az sem számolt velük, aki alakította azokat. Az, akit tavaly júniusban vagy novemberben még

büntetlenül verhettek a rendőrök, még kevésbé számíthatott arra, hogy Nagy Imre temetése után írhatja e sorokat.

Mindez lebegővé tette a konferencia hangulatát, s ugyanakkor telítette a reménnyel, hogy Ceausescuval leszámol a világ, végképp leállítja a nagy-marosi vízlépcsőt, rehabilitálja a forradalmárokat, bevezetik a többpártrendszert és a szovjet csapatokat kivonják Magyarország területéről. Új feladatokhoz kell tehát szoktatnunk magunkat, olyanokhoz, amelyek megilletnek egy demokratikus viszonyok között élő társadalmat.

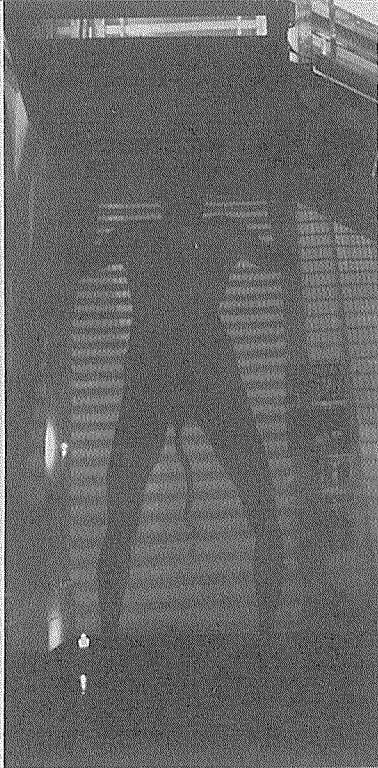
Bármilyen meghökkentő, s talán illetlenül is hangzik: a magyarországi vendégnek többször támadt az a gondolata, hogy eddig az otthoniak szorultak a nyugati magyarságra, de most ez megfordult. Magyarország talán olyan ország lesz, ahová érdemes lesz hazajárni, ahonnan érdemes lesz impulzusokat fogadni, szellemi termékeket gyűjteni. Az egyenletes derű és bizakodás mögött pedig ott húzódott valamilyen tartózkodás és szorongás: mi lesz a nyugati magyar könyvkiadással (erre a témára is szerveztek kerekasztal beszélgetést), mi lesz a nyugati magyar szellemiséggel? Az egyesületekkel és szövetségekkel? Mit lehet átmenteni belőlük?

A sokfelől érkező, számos csoportot képviselő egybegyűlték némelyike úgy érezte, kintléte illegitimé válik az ország emelkedésével. Kósza ötletként a hazatelepülés lehetősége is megfogalmazódott. Ugyanakkor az egyik magyarországi meghívott, szűkebb körben azt fejtegette, hogy aki elhagy egy országot, amikor az bajban van, annak nincs erkölcsi alapja a visszatérésre, midőn e bajt mások elhárították.

A gondolat valóban szokatlan, s a nyilatkozó maga is tudta, minél következetesebben ragaszkodik ehhez a morális szemponthoz, annál intoleránsabb lesz. Ugyanakkor a dilemma egyszerűbben feloldható: azoknak, akik már többet éltek idegenben mint otthon, ott van a kenyérük, elfogadták az ottani szokásokat (megtartva persze a magukét is), ott alapítottak családot – nemigen lehet értelmes indokuk a végleges hazatérésre.

Az itt-létnek meg kell szűnnie mint morális kérdésnek. Végülis, az embernek nem kell nyakra-főre magyarságáról beszélnie, csak akkor kötelező vállalnia ezt, amikor mások becsmérlik és eltörölni kívánják nemzetét. A nyugati magyar emigráció, és ebből is az egyik legkitűntetebb módon az EPMSZ, sokat tett ezért. Ahogy a magyar társadalom új feladatokat keres, úgy lehetne ilyen feladatokat találni az emigráció számára is – ha ugyan lehet még e szóval illetni a nyugaton élőket. Lehet, hogy ez még az eddigiekénél is nagyobb áldozatokat követel tőlük, de ezúttal azzal a reménnyel kecsegtet, hogy eredményeiket végre használhatja a haza is.

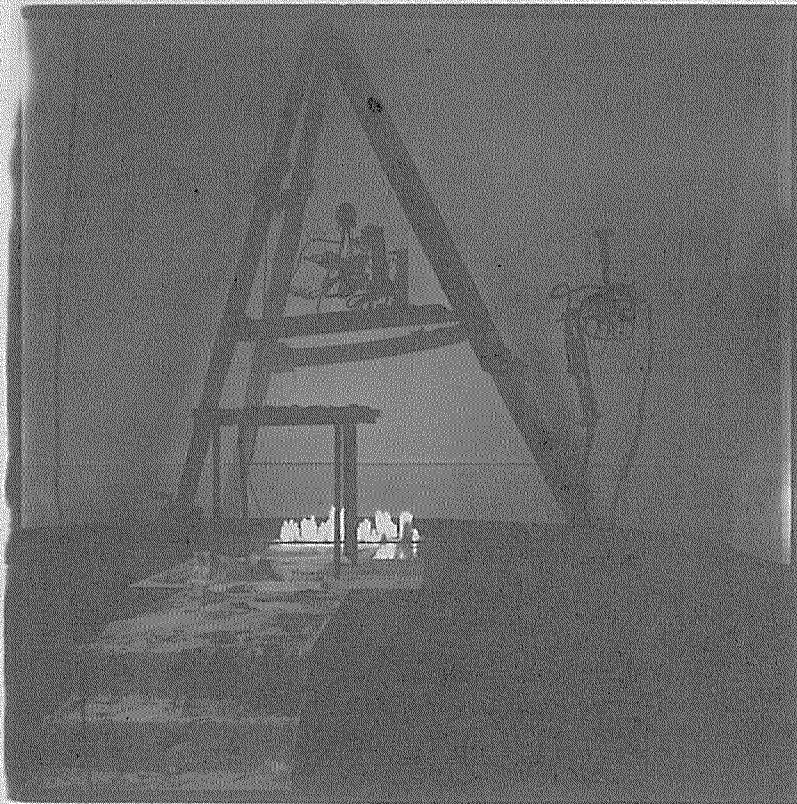
(filep)

Berlinben

Fotó: Halas István

Szomjazás Bethanienben

A közérzet

... valaki mondta pedig, hogy csak azok a percek számítanak, amelyeket egyedül töltesz és úgy gondolsz, hogy inkább golyót repítenél a fejedbe, mint sem hozzászólj valakihez. Ennek ellenére kötelességből is, szenvedélyből is keressük a másikat. Alkotni különleges élmény együtt. Oly erők összegződnek így, amelyből másfajta világ születik, mint a szétváló képzeletekből. Öntörvényű egészként életre kelhet a sokféleség. A *Künstler Haus Bethanien* népszerű, jónévé kiállítóhely. Valaha kórház, most a berlini szénázás pénzén kulturális intézmény, időszakos kiállításokkal, meghívott művészekkel. Kreuzberg szívében. Egy hónapig éltek itt az épületben; kitöltve, fantáziájukkal felruházva a templomot. Igaz nevükön: a *Helyettes Szomjazók* csoport. Budapestről. Tágas teremben, matraron aludtak, fehér falak tövében. Terasz is van, a fal fölül nyúlik, itt üldögéltünk vacsoraidőben bot mellett, s az alkonyi órán még szembe- szököbb a kontraszt, három tükörcsű szerkezet – a lakótelepek kiszáradt kenyérkaréja közt – televíziótorony, gyárkémény, épületdaru; odaát. Itt a Bethanien téglái, párkányán lebukó galambok, s az esti óratörny szerkezetének zümmögése. Mintha a két kardszárnyú angyal pengetné az eget. A galambok. Figyeltem, ahogy sétálnak a csatornában, a párkányokon. Valóban, szürke fejbűbűjük, akár a lövészárokban járkáló katonák sisakja. Estefelé elcsitult a nyárfák hóhullató kedve. Felgyulladtak a testes város fényei.

A kiállítás

A *Helyettes Szomjazóké* volt. Lebontjuk holnap, vagy holnapután, ezért

jöttünk vissza Berlinbe. Leemeljük a képeket, vastag papírba bugyoláljuk a szobrokat. Becsomagoljuk az esetlegessé vált tárgyakat. Becsomagoljuk azt a „koszt“, a hulladékvasat, az oltár léceit. Ahogy majd barátom mondani fogja: „Mintha a teli szemétes vödört dédelgetnénk haza, milyen komikus“.

Aztán később még valaki panaszkodik közülük: „Szétesik egy délelőtti, amit hónapok kedélye, és melankóliája hozott létre. Tesszük, mintha érvényes maradhatna bármi tárgy a pontos hely és kijelölt jelentés nélkül. Kétségeink nem a jövővel, hanem a múlttal, a megvalósulással terhesek.“ A látvány engem elsőre nem hozott lázba. Tán túlonult eleven volt a kép, a megnyitó éles fekete-fehér színpadiasága hiányzott, vagy talán az arcok feszülése ígért többet a fotókon. Berlinbe pedig beköszöntött az idegesítő, és indokolatlan meleg. A fel-

feltámadó szél nagy seregben zuhogtatta napsütése vászna előtt a nyárpelyheket, melyek sajátos kábulatot hoznak. Elhomályosuló tekintetet, láztól lúdbőröz forróságot. Egy templom pedig, az legyen hűvös, legyen józanítón hűvös.

Na, milyen volt?

Jó egyedül – gondoltam. Végre jó. Megálltam a kápolnában, ahol „alfa oltárt“ ácsoltak középre. A lépcsőn előtte fellépő szilárd váz: súlyos vas, mégis légies alak. Felülről, az erkélyről a legáhitattaltalibb. Égnek a gertyák a sokféleforma kandelábert cifrázva olvadó anyagukkal. Hűvös van most, elhaladomban meg-megcibálok hosszú kötelünkön a felfüggesztett kis harangokat. Különbölegesen hangolták elevenné őket. Színes képek fűrtökben felragasztva, az első emeleti falon hullámzó tapétaként az „aktnaptár“ háromszázhatvanöt gyarló mezítelen leánya, és a falra festett ördög. Aki tartja a lépcső vas-szerkezetét. Hosszú farka peniszként áll előre. Akár meg is botránkoztatnának, de nem tetszik. A homlokzaton ablakot nyit a falfestés ultramarinja, játékosan gyermeked falírkák, vonalak irányítják rá a figyelmet. S a bejáratnál nyolc szempár. Óriási arcukban sötétek a szemek, tekintet nincs, csak durva bőr, pórusok, festett cigarettacsikk némely szájban. Apostolok. A *Helyettes Szomjazók* maguk.

Torz és figyelmező hatalmas arcok. Összebújhatunk velük. És befogadnak. Maguk közé vesznek. Apostol te is lehetsz.

Volt egy kiállítás. Voltak hulladékvasból forrasztott szobrok, gertyatartók, bájos bibliai profán vízfestmények. Színesedtek az oszlopok.

Utolsó általánosítás.

Nem szeretem, nem szereti senki. . . senki sem szereti már, hogy az elmúlás itt mifelénk emberibb jelenség, mint bármi megszületése. Kétségbeesésünk ezért nem jövővel, hanem a múlttal terhes. Még láttam, amikor lefestették fehérrel az ördögöt. Mint azelőtt, amúgy minden olyan most.

(nagy)

Könyvek 1956-ról

• 1956 sajtója. Október 23 – november 4. Kolonel Lap- és Könyvkiadó Kft. Válogatás 101 fényképpel.

• 1956. Az ENSZ Különbizottságának jelentése. Hunnia kiadó.

• *Hungaricus: Az 1956-os felkelés okairól és tanulságairól.* Kossuth könyvkiadó.

Fekete Sándor, hajdan illegálisan terjesztett, híres írásának első hiteles magyar nyelvű kiadása, mai magyarázatokkal.

• *Eörsi István: Emlékezés a régi szép időkre.* Napraforgó Kft.

• *Cs. Szabó László: Vértő fantomok.* Griff kiadó.

Tizennégy elbeszélés a szerző 1960 utáni terméséből.

Már jónéhány éve tart Közép-Európa (*Mitteuropa*) konjunktúrája. Mára a fogalom teljesen képlekennyé vált, bárki kényekedve szerint használhatja. Aki nem szál síkra mellette, annak antihumanisztikus hajlamokat tulajdonítanak, aki viszont elismeri értékét, könnyen a merev konzervativizmus, sőt monarchista hajlamok gyanújába kerülhet. Am Közép-Európa (a továbbiakban: KE), nem csupán politikai jelszó, de felhívás is a társadalmi és kulturális harcra. Talán éppen itt válik érdekessé a társadalomtudomány számára. Azt már elemezték, hogy valójában milyen, vagy inkább milyennek kell lennie, hogy az eszme maradi vagy inkább progresszív. Pedig nem is annyira ez, mint inkább az a fontos, hogy miért épp most került a figyelem középpontjába.

Ez az esszé tehát nem tűzte ki céljául KE „igazi mivoltának”, politikai vagy egyéb értékének tisztázását. Ami itt érdekel bennünket, az a bonyolult folyamat amelyben a KE eszme testet ölt. Figyel-münk előterében a mai osztrák társadalom áll, ami jogos is, hiszen a KE-i eszme legtöbb változata éppen ezt a társadalmat (vagy annak történelmi elődjét) tekinti mintájának.

Könnyű belátni, hogy KE gondolata tele van belső és külső ellentmondásokkal, következtetlenségekkel. Békésen megfér más eszmék mellett. Így például kinyilvánítja a toleranciát és a pluralizmust. Ugyanakkor kizárja azok köréből a kommunizmust, az oroszokat és még sok egyéb nem kívánt elemet. A bürokratikus hatékonyság nagyraértékelése erős antibürokratikus ellenszennvel párosul. A jóléti társadalom jóváhagyását kombinálja a gazdasági dirigizmus vagy a piacgazdaság elvetésével. Sőt, feltéve akár azt is, hogy az eszme maga hibátlan, következetes és logikus, akkor Közép Európa híve, a mindennapi életben esetleg pontosan az ellenkezőjét vallja, mint amit vezérlő eszméje jegyében vallania kellene. Ebben azonban nincs semmi különös. Annak ellenére, hogy mindannyian törekszünk személyiségünk, elméleteink és gyakorlatunk összhangba hozatalára, ez a nemesség szándék sohasem jár sikerrel. Mindig különböző realitásokban élünk. Könnyen kiszökünk a mindennapi világból egy más valóságba, ahol nem érvényesek a *common sense* törvényei. Így a huszadik század embere, aki a komputer mögött ül, ettől még hihet boszorkányokban vagy a világszűrség titkos intrikáiban. Az etnológia négy ilyen világnézetet vagy gondolatvilágot különböztet meg: a *common sense* világát, amelyben mindenki élete legnagyobb részét tölti, melyben minden evidens, megcáfolhatatlan, mert mindent azonnal lehet ellenőrizni és bizonyítani; a vallás világát, amely alapvető, megrendíthetetlen igazságokból indul ki, amelyek átfogóbbak mindennapi világunknál; az esztétikai világát, amely a tárgyak igazi mivoltát törekszik megismerni és figyelmen kívül hagyja praktikus rendeltetésüket; és végül a tudományt, amely a kétkedésből, nem az örök igazságból indul ki (Clifford Geertz, *Dichte Beschreibung*, Frankfurt/Main 1987). Magától értetődik, hogy ez a négy érzés és gondolatvilág átfedi egymást és gyakran egymásba csúsznak. Minél fejlettebb a társadalom, minél nagyobb a mobilitás, annál könnyebb átszöknünk e korlátokon, annál jelentéktelenebbek lesznek az állítási rituálék (pl. mostanában öltöny nélkül is mehetünk koncertre). KE eszméje legalább három világban nyerhet polgárjogot: Lehet vallás, esztétikum vagy *common sense* (pragmatikus stratégia). Kétséges azonban, hogy tudományyá válhat-e. A tudomány nem képes KE-t posztulálni vagy létrehozni, de megsemmisíteni sem tudja. Csak felsorolhatja

Még egy esszé Közép-Európáról?

azokat a feltételeket, amelyek biztosítják (valamelyik) KE esetleges létét.

KE mint vallás

KE kétségkívül kiválthat vallászerű érzelmeket is. Ausztriában néha hittérítői kampányokra emlékeztetnek az idevágó polémiák. Tulajdonképpen két egyházzal van szó. A konzervatív beállítottságú polgári értelmiség azt vallja, hogy létezik KE, amely a térség egységes vagy hasonló kulturális és politikai normáival és törekvéseivel jellemezhető. A másik csoport-hoz főleg szocialista értelmiségiek tartoznak, de ugyanazokat a hittételeket vallják: a különbség csupán anynyi, hogy nem nevezi KE-nak az egészet. Inkább *Zentral-európáról* beszélnek, mert történelmileg túl megterheltnek tartják a *Mitteuropa* fogalmát. (Közismert, hogy az utóbbi terminus a Habsburg uralom, valamint a német birodalmi expanzionizmus eszköze volt). Az eltérés tehát inkább szemantikai, mint érdemi. Ami viszont a múlt szerepét és értékelését illeti, itt lényeges véleménykülönbséget fedezhetünk föl. Míg KE hívei a gondolat, történelmi hatóerejét húzzák alá, ellenfelei annak destruktív következményeit emelik ki.

KE mint „common sense”

Attól függetlenül hogy létezik-e KE vagy mi is az tulajdonképpen, ez a vezérszó egy igen ésszerű politikai stratégiát foglal magában. Ausztriának hosszú távon nincs más kiútja, mint a szomszédaival és a nagyhatalmakkal való békés együttélés. A II. világháború utáni osztrák társadalom nem az újraelosztáson hanem a gazdasági többlet elosztásán alapul. A sok történelmi konfliktusból azt a tanulságot vonta le, hogy a konfliktus minden áron elkerülendő úgy, hogy a rendszer vélt gyengesége és az exponált földrajzi-geopolitikai elhelyezése miatt, Ausztria a semlegességet, és nem a nyugati integrálódás útját választotta. 1955-ben sem a társadalom, sem annak politikai és kulturális vezérei nem néztek Kelet-Európa felé. Ellenkezőleg, Nyugat-Európa és az USA felé orientálódtak. Csak sokkal később jöttünk rá, hogy a délkelet-európai országokkal közös kulturális hagyományaink vannak. Viszont már ekkor is szükségünk volt békés határookra, szovjet olajra, lengyel kőszénre, és olcsó nyaralási lehetőségekre a Balaton vagy más tengerek partjain.

Amennyiben ezek a célkitűzések megfelelő eszközöket kívántak, a közös kultúrára való hivatkozás volt a legegyszerűbb. KE eszméje ily módon alkalmas volt baráti, jószomszédi viszonyok létesítésére és fenntartására. Ugyanakkor kereskedelmi téren is nagyon jókor jött KE újrafelfedezése.

A józan politikai ész még szép szavak mellett is képes jól működni: „Ausztriának mindig is közép-európai jellege volt történelmi sokoldalúságában. Szerves részét képezte a közép-európai hagyománynak. Része volt diadalaiban és katasztrófaiban, mindig közreműködött építésében, valamint öndestrukcijában. Ez a dialektika jellemző KE-ra. Ha pozitívan nézzük, akkor gondolhatunk az univerzalizistikus – a nemzetek fölött álló – osztrák államideára, amely Európát tűzte ki céljául (. . .), egyesült egy eszmével, de szétzilálódott a nemzetek konoksága miatt. KE jelentős mértékben hozzájárult a mai világ kialakulásához. KE rituális temetése nem következett, de nem is következhetett be. A közös kulturális, lelki, gazdasági és társadalmi hovatartozást nem lehet egyszerűen eltörölni, még a különböző politikai rendszerek évtize-

des uralkodása után sem.” (Erhard Busek, *Mitteuropa*, 1988).

KE más oldaláról is hallatszanak józan hangok. Például Pozsgay Imréné, aki nemrég azt nyilatkozta, hogy „KE-n keresztül szeretnénk Európába (azaz a Közös Piacba) jutni” (*Kurier*, 1989. május 19.-e). Nem tagadható: KE-nak szilárd érdekbázisa van. Ha nem lenne KE, ki kellene találni.

De szükséges-e mindehhez egy ilyen sokrétű, történelemdús idea? Nem lenne sokkal egyszerűbb higgadtan, közvetlenül és világosan kimondani, milyen politikai szándék munkál a szép szavak mögött? Pedig manapság már nem uralkodik a szovjetekkel szembeni félelem, vagy – osztrák részről – a túlzott óvatosság szüksége. Bár a közös függőségi viszonyok nem változtak (még mindig kell szovjet olaj!), de nagy változás történt az érdekszerkeztúrában. Mivel a Szovjetunió már nem képes a hideg-háború költségeit fedezni, „Európa”, és „Közép-Európa” elismert, legitim politikai stratégia elemévé vált. A KE idea pedig tovább erősödött és virágzott. Kétségtelen, hogy itt nem csak pragmatikus politikai, geostratégiai elképzelésekről van szó, hanem társadalmi, kulturális törekvésekről is.

KE mint esztétikum

Erhard Busek, a KE-idea energikus szövegíve szerint a legjobb KE definíciók egyike, hogy „KE mindenütt van, ahol páratlan szál rózsát nyújtanak át a hölgyeknek”. Ugyanő állapítja meg azt is, hogy KE nem hatalmi-politikai eszköz, hanem lelki-kulturális elv.

Mitagadás, KE térségében valóban számos közös kulturális elem van. A sokszor említett építészet, a keresztény rítusok, a latin nyelv hagyománya az oktatásban, a jogász-kultúra, a kávéházak eltérőszte-tetlen szelleme és hangulata, a különféle nyelvek kölcsönös megteremkenyítése. Ez a kulturális közösség kétségtelenül a Monarchiára vezethető vissza, bár az sem vitás, hogy a KE-i kultúra annak idején egységesebb volt. De vajon tényleg Habsburg-nosztalgiaórl van szó akkor, amikor Bécsben és Pesten egyaránt élénk színekkel ecsetelik a régi Monarchia örök érdemeit, a kultúra és a nemzetek együttélésének terén? Aligha, hiszen nem kritika nélkül nézik a múltat. Sőt azok is elhatárolják magukat a Habsburg-imitálástól, akik bizonyos okokból közelebb állnak a Monarchiához.

KE és a tudomány

Hogyan járulhat hozzá a *Mitteuropa*-fogalom elemzéséhez a politika tudománya, egy interdiszciplináris és integratív tudomány, mely a különböző társadalmi szférák összefüggéséből indul ki. Eszerint nem szabad KE-t pusztán egy szempontból elemezni, hanem átfogóbb, magasabb szintű folyamat részeként, a politikai, gazdasági és kulturális változások szimptomájaként kell kezelni. Konkrétan szólva, a KE-konjunktúra a polgárság válasza (vagy egyik reakciója) a jelenlegi problémákra és kihívásokra.

1) Társadalmi változások

Az osztrák középréteg hagyományos helyzete gyökeresen átalakulóban van. Nagymértékben ledőltek az osztályhatárok és értéktörölak. A hatvanas évek óta megszűnt a képzés privilégiuma is. A mai Ausztria az ötvenes, hatvanas és hetvenes években egybenmő, felfelé irányuló mobilitás eredménye. Lényegesen csökkent a parasztok, az önállóak és a munkások száma a hivatalnokok és alkalmazottak javára. A polgárság eddigi topográfiai helyzete is megváltozott. Megszűntek a korábbi egységes polgári lakónegyedek, illetve kerületek, és vegyes rétegű települési minták léptek helyükbe. Ugyan-csak felbomlottak a polgárság korábbi foglalkozási monopóliumai is. A régi polgári világ haldoklik, helyében egy új, elasztikusabb társadalmi szerkezet rajzolódik ki, amely sokszínűbb, mozgékonyabb, de nagyobb kockázattal is jár az egyén számára. A polgárság tehát valójában csak két lehetőség között választhat: alkalmazkodni, vagy megvédeni a régi pozíciókat, illetve eszményeket. A polgárság kisebb része választotta a harc útját. A Néppárt funkcionáriusainak körében egyre gyakrabban hallani a kérdést, hogy miért nem tesz valamita polgárság. A korábbi világos osztályhatárok elmosódása, a rétegek egybecsúszása félcimet kelt és mély elbizonytalanodáshoz vezet. A régi szilárd pozíciókkal és életérzéssel együtt, a polgárság elvesztette identitását is. A középrétegek egy részének az a remény maradt, hogy ezt az identitást a hagyományos szimbólumokban találja meg. Innen ered a jelenlegi nosztalgia a Monarchia, az elvesztett paradicsom iránt. Így Zita –

volt császárnő – temetése nem az arisztokraták ünnepe és újraerősödése (ahogyan néhányan félték), hanem éppenséggel a dacos polgárság nyilvános fellépése lett.

A csoportazonosság szimbólumokban fejeződik ki, melyek mintegy feltérképezik a csoport énképét, elhatárolva azt környezetétől. A polgári kultúra és életmód megnyilvánulásai ilyen értelemben tekinthetők szimbólumoknak. A polgárok „kulturált életstílusa”, a higiénia szten-derdjei, az udvariassági szabályok és az ősszed illemkódex megtartása sokkal többet jelent, mint pusztán a helyes viselkedés kritériumát. Minél jobban kifejezésre jut KE kulturális léte, annál világosabbá válik a fogalom társadalmi rendeltetése is. Ha tehát KE a kézcsokon, a rózsacsokor nagyságán keresztül definiálódik, nem Habsburg nosztalgiaórl, hanem a polgárság mai azonos-ságáról van szó.

2) Gazdasági változások

Aligha véletlen az a tény, hogy minden KE-ről szóló cikkben szerepel „Európa” is. Az idevágó fogalomhasználat ilyenkor az Európai Közösségre céloz. Ausztriában lassan megszűnik az Európától való félelem, bár eleinte attól rettegtek, hogy lekésünk a gazdasági fejlődés gyorsvonatáról. „Európa” szintén magára öltetheti a vallás, az esztétikum és a *common sense* alakját. A körülötte folyó vita, a vallás szférájából kezd átszökni a *common sense* világába. Egyre nyilvánvalóbb, hogy a kezdeti polarizálódás – a Közösség mint utolsó remény és mindenható gyógyszer, avagy a század katasztrófája – hamis és mesterséges volt. A vitapartnerek valójában a politikai és gazdasági változás sze-leit érzik, és új orientációt keresnek. Tény, hogy elavult a hagyományos, a II. világháború óta kialakult gazdasági szerkezet és a szociálparterség gazdálkodási stratégiája. Az erősen centralizált gazdasági vezérlés, az államtulajdon magas hányada, a szubvenciórendszer és a Közös Piacba való belépést gátló számos jogi, pénzügyi és gazdasági-strukturális akadály a konkurrencia enyhítéséhez, a védett gazdasági területek kialakulásához illetve megerősítéséhez vezettek. Ez a rendszer jól illeszkedett be a háború utáni újjáépítés stratégiájába, amelyben a gazdaság gyors fejlesztése és a két nagy politikai tábor kooperációja szerepelt a prioritások csúcsán. A költségvetés első-sorban nem gazdasági vagy pénzügyi, hanem politikai eszköz, a bőség kosara volt, amelyből azonban nem mindenki kapott egyformán. De csak abban a pillanatban állt át a hatalmon levő Szociáldemokrata Párt a deficitet, az eladósodást élesen bíráló csoportokhoz, amikor a költségvetés politikai rendeltetése veszélyeztetett-nek látszott. A gazdaságpolitika fordulata csökkentette az államiparnak nyújtott dotációkat és megigérté a költségvetés szanál-lását, tehát a költségvetés politikai alkalmazhatóságának, az elvesztett játéktér visszanyerését célozta. Bizony, nagyon jókor jött Kreisky visszalépése, az SPÖ-n belüli viszályok, valamint az általános neoliberális nemzetközi éghajlat miatt is.

3) A politikai kultúra változása

Az osztrák politikai köznyelvben a politikai kultúra szó a kulturált nyilvános fel-lépést, az agresszió visszafogását és elfojtását jelenti, azaz a Burgtheater vagy az állami Operaház színvonalát a politikában. A politikusok ne használjanak csúnya szavakat, legyenek udvariasak, beszéljenek helyesen, őrizték szép anyanyelvünk hagyományait. Ebben a felfogásban is kifejezésre jutnak a polgárság félelmei, bizonytalansága, identitásának

feloldódása. Innen nézve, a mai politikai kultúra fokozatosan romlik, egyre visszataszítóbb és piszkosabb lesz. Ezért törhet ki a polgár gyötrött szívéből az a kiáltás, hogy „egy újfajta politikát kell létrehozni” (Alois Mock, a Néppárt volt elnöke).

Valójában az osztrák politikai kultúra nem romlik, hanem egyszerűen változik. Felszínre kerülnek a sokáig elfojtott konfliktusok, s világosan kirajzolódik egy új, demokratikus modell: több glasznoszty, nagyobb állampolgári részvtétel, nagyobb ellenőrizhetőség a döntéshozatalban. Bár az átlagos osztrák legfőbb életcélja még mindig a minél több összeköttetés megszerzése, a klikkek lassú hanyatlása figyelhető meg. Már nem lehet megősolni az alkotmánybíróssági perek eredményeit, mint a régi szép időkben. Lehetetlenné vált egy erőmű építése, pusztán az előre megbeszélt adminisztratív döntések alapján.

A polgár (*ciúyen*) kezd ellenállni. Megszűnik a susmus-szellem, a túlzott köntörfalazás, a hazugság hallgatlagos eltűrése. Nem nagy csoda, hogy ez nem mindig a megfelelő formában történik, hiszen igazából nincs sem a konfliktusok nyilvános lebonyolításának tapasztalata. Ebbe a tünetcsoportba tartoznak Jörg Haider, a polgári ellenzék új hősenek választási sikerei is: nem fasizta hajlamok, hanem az eddigi klikk-rendszerrel való elégedetlenség jutnak bennük kifejezésre.

A politizáló polgár új eszményképe tehát a *cíves*, a *ciúyen*: aki felelősségteljesen vesz részt a közügyekben, aki az egyéni érdekeket összeköti a közérdekkel. Az eljövendő társadalom a civil társadalom, amely a keleteurópai értelmiség eszményképe is.

Mitteuropa csupán vázlat és nem valóság, álom és nem praktikus tapasztalat. Az adott politikai, társadalmi és gazdasági körülmények között, a *ciúyen* pusztulásra van ítélve Ausztriában, s Kelet-Európában még inkább. De vajon teljesülhet-e valamikor ez az álom?

Függetlenül attól, hogy Ausztria csatlakozik-e a Közös Piachoz vagy sem, a helyi demokrácia, a kommunális mozgalmak fellendülése várható. A *ciúyen* tehát létezhet a helyi közösségekben. Más a helyzet a nagypolitikával. Eddig nem áll rendelkezésünkre olyan modell, amelyben egy „nagy társadalom” keretében működjön a partícipáló demokrácia. Az északamerikai példa jól mutatja a „nagy társadalom” hatását a politikára: a régi polgári eszme többé-kevésbé a kisvárosban testesül meg, ahol a közügyek a közösség legtekintélyesebb személyiségeinek kezében vannak. Ezzel szemben egyre inkább fölénybe kerül a *downtown*-életstílus, melynek társadalmi-politikai jellemvonásai: a magas mobilitás és a nagyobb anonimitás.

Mitteuropa paradicsomát – szemmel, füllel és orral érezhetően – veszélyeztetik a Közös Piac teherautó-karavánjai. A (kis-)polgárságot fenyegető második veszély a proletarizáció. A proletár életmódba való visszacsúszása ellen folyik a kulturális választófalak kiépítése, a folytonos identitáskeresés. Nagy a gyanúm, hogy a helyi demokrácia azért működik ennyire jól, mert többé-kevésbé stabil státusz-strukturákon alapul. Sokkal nehezebb a demokratikus játék, ha bárki bele-szólhat. A „nagy társadalom” megsemmisíti a kényelmes státuszrendszert és állandóan új klikkeket juttat a hatalomra, felkurbácsolva a polgárok szenvedélyeit. KE jelenleg egy defenzív, önvédelemre szorult polgárság lelki eszköze. KE él, habár csak homályos, szinte embrionális formában. Akkor fejlődhet ki, amikor majd világos választ ad a mai osztrák valóságra és a Közös Piac nagy társadalma által felvetett kérdésekre. ■

(Prof. Heinrich György a bécsi egyetem politikai tudományok tanszék vezetője.)

Több mint 150 magyar film videóból válogathat! Á D Á M F I V I D E O Postafiók 29 D-5100 Aachen Tel.: (0241) 173355	Csurka István Közép-Európa hó alatt (esszéek) A Püski és a SMIKK közös kiadása. New York – Zürich, 1988. 70 oldal, fűtve 6.- US-dollár + portó. Megrendelhető a kiadónál és a könyvtérjesztőknél. Európában: SMIKK, Postfach 87, CH-8037 Zürich, Schweiz	nyugati magyar könyvek GALERIE Verlag Kunsthandel – Buch- und Kunstverlag – Kalmán Kovács A-1010 Wien Dominikanerbastei 19 Tel: 535 99 30
--	--	---

Szülőváros és szülőföld

1939 Pünkösdjét Márai Kassán tölti, szülővárosában. Csak a halottakkal beszél, azokra kíváncsi, akik munkával, ötlettel, életmóddal, szertartással megalkották a régi várost. Az az ember, akit irodalmunkban a világpolgár megtestesítőjeként szokás emlegetni, ott ül Jakab polgár anyjának sírkövén, akinek ivadékaik ekkor még ebben a városban laktak, s akik között *apáról fiúra szállott a polgári mesterség hagyománya*.

Mi vonza őt vissza a szülővárosba a történelem drámai fordulóján? A gyermekkori emlékek? Aligha. Ha hihetünk az íróknak és pszichológusoknak, 4-6 éves korunkig minden megtörténik velünk, de Márai erre nem emlékszik szívesen: *Ha visszagondolok gyermekkoromra, nem tudom megmondani, jó volt-e vagy rossz? Csak azt tudom, hogy soha, semmilyen áron nem volnék hajlandó visszatérni oda.* — írja néhány évvel később. Még húsz éves sincs, amikor elkerül Kassáról, először Pestre megy tanulni majd németországi városokban él, végül Párizsban, hat éven át, s végül nem szülővárosába, hanem a számára — mint az *Egy polgár vallomásai*ban írja — oly idegen, de a megszállt szülővárossal szemben mégis nyugalmasabb lakhelyet kínáló Budapestre tér meg. A csehszlovákiai magyar szellemi élet mégis a magáénak vallja. Pozsony és Kassa, a két rivalizáló felső-magyarországi nagyváros szellemi háborújában a fiatalos kassai szellemet képviseli, szemben a pozsonyi konzervativizmussal. Öregedő helybeli dilettánsok és a polgári Cseh Köztársaságot gyakran átmeneti állomáshelynek tekintő modernista emigránsok között ő a fiatal szlovenszkói irodalom egyik első reprezentánsa. Kassán jelentek meg első könyvei: az *Emlékkönyv* című, szolid önképződköri szintet mutató versesfüzete 1918-ban, majd 1921-ben, már távollétében, újabb verseskönyve, az *Emberi hang*, melynek darabjaiból később fölvelt válogatott kötetébe is. Egy évvel később közreadja *Panasz-könyv* című, extravaganciával, fiatalos lázadásával a friss szellemi áramlatokba illeszkedő novelláskötetét, majd 1924-ben a bécsi kiadó gondozásában, kassai nyomdában készült freudista alapú expresszionista kisregényét, *A mézsárost*. Ezeket a köteteket később, munkáit felsorolva nem emlegette bár az utóbbit még Fábry Zoltán is ovációval fogadta. Fontos szerepet szántak neki az induló csehszlovákiai magyar irodalom szervezésében. A felvidéki magyar sajtóban folyamatosan publikált, a világlapoknak írt cikkei magyar változatát elküldi a *Kassai napló*nak, időnként pusztán az ezekért kapott honoráriumokból él nyugaton. Családja sorsa is ehhez a régióhoz kötődik: apja, Grosschmid Géza a prágai parlament keresztény szocialista szenátora, s így a magyar kisebbség vezetőinek egyike. Számontartják és hazavárják, még a harmincas években is. Csehszlovákiai magyar íróknak tekintik, a legnagyobbknak, aki kiszakadt szülőföldről. „Kassa nemcsak első prózai kísérletének, hanem lírai megnyilvánulásának is színhelye volt. Mindezen felül Kassa az a város, hová íásaiban és a felelősség felvetésének óráiban egyre visszatér” — írja Marék Antal 1942-ben. „Hihetetlen arányú fejlődése akkorra esik, amikor Budapestre került. Fájdalmasan válunk el tőle, mert amit róla elmondanunk kellene, az a magyar prózai irodalom hajnali harangszava lenne. Forradalom, amely vértelen utakon megváltoztatja a magyar prózai irodalom szerkezetét.” A prózairodalom Ady-jának tekintették. A felvidéki ideológus és esszéista Szvatkó Pál szónak teszi, hogy a szlovenszkói nyersanyag Magyarországon kapott formát. Nem tekinti Márait „felvidéki értékeknek”, de tudja, hogy „különleges szemléleti módja elüt a megszokott Pestiességtől”. Szvatkó büszke, hogy először

éppen szülőföldjén alakult ki Márai tábora. „Márai a rajtunk túlnőtt szlovenszkói magyar, akiben természetesen nem kíván tudatos lenni e szlovenszkóiaság — Isten mentsen tőle — mert csak emberi és egyéni vonás.” Szerinte azért áll olyan közel ez az író a felvidéki szellemhez, mert a felsőmagyarországi, indogermán eredetű polgárság építészetiében, életmódjában, szellemében mindvégig megőrizte nyugatiasságát, az anti-európaisággal szemben. Márai polgára — bár az osztály szét-hullását adatott megírnia — az építkező ember, a munkáját, feladatait továbbhagyományozó kassai patricius. Az egyik legfontosabb élménykörét feldolgozó regényfolyam középső darabjában, a *Féltékenyek*ben ebbe az idegenek által elfoglalt városba érkezik meg a főhős, Garren Péter, apja halálos ágyához, hogy megmentse a menthetőt: életcél, eszmét, épületet. Polgárhősei persze művészek is. A családfő, Garren Mátyás is büszkén vallja magát polgárnak és művésznek a megszálló csapatok parancsnoka előtt, hogy megkülönböztesse az alkotó embert az Európát fölszabdáló kispolgártól. *Nem elég egy hont alapítani, be is kell rendezni azt. Nem elég egy házat a csatatereken, a társadalmi, vagy politikai síkon megmenteni: be kell bizonyítani a világnak, hogy volt mit megmenteni, ami érték a világ számára is.* Nem úgy ismerjük őt, mint napi politikai események dalnokát, 1938 novemberében mégis tudósítói ként jele-

nik meg az északi határszélen, a cseh sorompók fölnyitásakor, s egy évvel később a hadsereg mellett ő is bevonul Kassára, *ahol talán először nyomtattak a szó nyugati értelmében magyar betűt. E sorokat szülővárosomban írom, amelynek visszatéréseért legjobb akaratommal és hittel szolgáltam, s olyan erősen akartam, mint talán semmit az életben.* Nem jellemző rá ez a hang? Valóban nem. A hűvös, látszólag szenvtelen ember elérzékenyül. Ez nem az irredenta hangja: nem a cseheket rühellte, hanem azt az aknamunkát, amely értékeket pusztított. Négy héttel Párizs elfoglalása után újra visszatér, hogy itt gondolja végig a XX. század Európájának sorsát, s az írástudók árulásával szemben, értelmes munkalehetőséget találjon az író társadalom számára. Ebből az élményből születik meg a *Kassai őrvár*. A megtartókat és építőket idézve, *A Kassai polgárok*ban az Anjou-korszakig néz vissza: drámájának hőse az a város, amelynek polgársága az osztály magyar történetében először szegül szembe a királyi hatalommal: amikor Amadé nádor birtokul kapja Károly Róberttől a várost, mesteremberek fognak fegyvert, pusztítják el a nádot és őrök el seregét. Végül a király nekik szolgáltat igazságot. *A Kassai polgárok* a marxista irodalomtörténetírás is harcos antifasiszta tettként említi. A szerző hazai pályáján azonban ez az utolsó pont, ahol még optimista lehet. Néhány évvel későbbi naplójegyzetében már — a háború elől menekülve — ezt is kénytelen leírni: *Kassa már nem izgat fel, nem nyugtatlanít, a gyermekkor mélyvizében el-*

süllyedt csodálatos harang szavát nem hallom többé. S néhány oldallal később, töredékes vallomások után ott áll a megdöbbentő négy mondat: *Elmennni innen, mihelyst lehet. Ha élek még, ha lesz erőm és módom, elmennni innen. Magyarul ím, odakünn is, a magyarság neveléseért dolgozni. De elmennni innen.* A négy évvel későbbi emigrálás már csak véglegesíti a tényeket: ugyan írhat még róla, de annyi mindennel együtt, szülőföldjét is elvesztette.

S lassan a szülőföld is elveszíti őt. Fábry Zoltán a kollektív jogfosztottság ellen írt röpiratában, *A vádlott megszólalban* még az antifasiszta szellemi harc és a csehszlovákiai magyarságot kifejező *vox humana* szimbólumaként emlegeti, de ez az írás csak a prágai tavasz idején jelenhetett meg. Rákos Péter, Kassa szülőtte 1970-ben még szép esszét írt róla az *Irodalmi Szemlé*be. A visszarendeződés után Bábi Tibor mindketőjüknek válaszol. A válasz lényege: Márai áruló, a munkásosztály ellensége, akit már régen el kellett volna felejtetni, hiszen ő sem tartja már számon a csehszlovákiai magyarságot. Azóta, ha feltűnik a neve a Felvidéki magyar sajtóban, nagyjából hasonló szövegkörnyezetben szerepel. Olvasói azonban újra vannak, s talán értékelői sem váratnak sokáig magukra, az elődeiket kereső fiatal nemzedék sorából.

Filep Tamás Gusztáv

Márai-napló

Az úgynevezett koalíciós időszakban, személyes jelenlétét már egy hazug ripók rendszer szentesítésének találta. Persze ez távolról sem ilyen egyszerű. Ő, aki leírta azt, hogy egy író mindent megtalálhat a száműzetésben: sikert, elismerést, sőt ihetet és beteljesülést is, csupán megszűnik együtt lélegezni azzal a titokzatos közösséggel, melyben kósza szavak ringatnak messzi távolba író és olvasókat, nos, ő bizvást tudott az emigráció okozta csunkulásról. Ennek vállalása nem lehetett pusztán gőg, a következetesség és önbecsülés fanatizmusa. Ebben a totális lemondásnak és a szellemi túlélésnek hátborzongató párharca rejlik. Tisztességét nem lehet kétségbevonni. Amikor az egyik legtokéletesebb remekében, a *Föld, földben* azt írja zárszóul, hogy életében először félt, ezt elhiszük neki és szorongva figyelünk a miértre. Ekkor hagyta el örökre Magyarországot, és ezért érezte, hogy attól a perctől kezdve határtalanul szabad.

Pátriárkai kort élt meg ebben a szabadságban, és soha nem élt vissza vele. Patricius őseitől tanult vaszorgalommal és fegyelemmel dolgozott, minden külső erő és kényszer nélkül. Ünnepeket és gazdag íróból szegény és ismeretlen ember lett, aki soha nem lehetett már biztos abban, hogy írásai visszhangoznak-e még a magyarságban. Továbbra is úgy írt, mint akinek az írás és az irodalom a legfontosabb, fontosabb, mint saját és mások élete. Talán ezért is sokszor tűnik modorosnak és megkövültnek. Pedig életével bizonyította, hogy amit manírnak hihetünk, igaz és őszinte volt. Ebből a felmentésből azonban ő soha sem kért. Egész életművével vallotta, hogy az írás mondatok és szavak biztos egyensúlyán áll vagy bukik.

Műveit olvasni, naplói európai levegőjét szívni, útirajzaiban kalandozni — a minőség választása. Erkölcsi tartást, a szellemi függetlenség mindenek felett való becsületét, elfogulatlanságot és állandóan naprakész reflexiót tanított. De elsősorban és legnagyobb hőfokon az igaz írók köteletségét tette: magas mércéjű iroda-

Máiról nehéz elfogultság nélkül írni. E nehézséget tetézi a tény, hogy jobbára irodalmon kívüli szempontok miatt gátlásos az ember életművével szemben. Míg hazájában élt, előbb az irodalom fenegyerekének számított — életkora miatt, majd a népszerű és sikeres író köréje font glóriája tette gyanússá személyét az ítések számára. Kékharisnyák, tabáni kocsmárosok, sznobok lelkesedtek frissen kiadott művei körül, az olyan biztos kezű kritikusok pedig, mint például Szerb Antal, diszkrétan jegyezték meg: kortársai közül, Márait olvassák a legszívesebben. Míg éltek a nagyok, Krúdy, Babits, Móricz és Kosztolányi, a zugérdeklődés érthető és menthető volt.

A háború alatt egyesek bujdokoltak, mások fizikai létükért küzdöttek, sokszor tehetetlenül; többen véres száju propagandistái lettek a borzalmaknak. Márai 1943 és 1944 között európai színvonalú naplót írt. Aki úgy vélte, hogy ez a valóságban való arisztokratikus felülemelkedés — tévedett. Márai Sándor ekkor már tudta, nem csak tudta, de végérvényre vált, hogy az írói cím már nem rang és karizma kérdése, hanem hivatás. Ugyanolyan polgári foglalkozás, mint a serfőzés vagy a kereskedelmi vállalkozás, melynek mércéje az elhivatottság és szakértelem. Amiben erkölcsileg csak az lehetetlenülhet el, aki munkáján kívüli szempontok miatt, munkája minőségét és rendeltetését hanyagolja el. Az író ír. Ír akkor is, ha körötte háború dúl, és egzisztenciájában fenyegetett. Mindezt elsősorban nem hősiesség, hanem vállalt küldetés diktálja, az a fajta tisztelgés, hűség a megszerzett szakértelem mellett, amely a világ rendjét és értelmét biztosítja.

A háború alig-alig múlt el, amikor mindenki, aki túlélte vagy vegetált az apokalipszist, állását, társadalmi pozícióját próbálta megmérni. Márai nemkülönbül a romokban heverő világ feltérképezésére, figyelt, jegyzetelt, lampiont keresett a szomszéd kislány születésnapjára az éhező Budapesten, és megpróbálta megkeresni a tanulságot, amit a pusztítás eredményezhetett. Több ezer kötetes könyvtára

Az úgynevezett koalíciós időszakban, személyes jelenlétét már egy hazug ripók rendszer szentesítésének találta. Persze ez távolról sem ilyen egyszerű. Ő, aki leírta azt, hogy egy író mindent megtalálhat a száműzetésben: sikert, elismerést, sőt ihetet és beteljesülést is, csupán megszűnik együtt lélegezni azzal a titokzatos közösséggel, melyben kósza szavak ringatnak messzi távolba író és olvasókat, nos, ő bizvást tudott az emigráció okozta csunkulásról. Ennek vállalása nem lehetett pusztán gőg, a következetesség és önbecsülés fanatizmusa. Ebben a totális lemondásnak és a szellemi túlélésnek hátborzongató párharca rejlik. Tisztességét nem lehet kétségbevonni. Amikor az egyik legtokéletesebb remekében, a *Föld, földben* azt írja zárszóul, hogy életében először félt, ezt elhiszük neki és szorongva figyelünk a miértre. Ekkor hagyta el örökre Magyarországot, és ezért érezte, hogy attól a perctől kezdve határtalanul szabad.

Pátriárkai kort élt meg ebben a szabadságban, és soha nem élt vissza vele. Patricius őseitől tanult vaszorgalommal és fegyelemmel dolgozott, minden külső erő és kényszer nélkül. Ünnepeket és gazdag íróból szegény és ismeretlen ember lett, aki soha nem lehetett már biztos abban, hogy írásai visszhangoznak-e még a magyarságban. Továbbra is úgy írt, mint akinek az írás és az irodalom a legfontosabb, fontosabb, mint saját és mások élete. Talán ezért is sokszor tűnik modorosnak és megkövültnek. Pedig életével bizonyította, hogy amit manírnak hihetünk, igaz és őszinte volt. Ebből a felmentésből azonban ő soha sem kért. Egész életművével vallotta, hogy az írás mondatok és szavak biztos egyensúlyán áll vagy bukik.

Műveit olvasni, naplói európai levegőjét szívni, útirajzaiban kalandozni — a minőség választása. Erkölcsi tartást, a szellemi függetlenség mindenek felett való becsületét, elfogulatlanságot és állandóan naprakész reflexiót tanított. De elsősorban és legnagyobb hőfokon az igaz írók köteletségét tette: magas mércéjű iroda-

lomra szoktatott.

Mindig minden sora végsőkéig kultúralt, kiművelt próza volt. Voltak, akik szebben, esetleg izgalmasabban, nagyobb átütő erővel alkották műveiket, mint ő. De alig akadnak századunk magyar prózaírói között olyanok, akik *emnyit* írtak *ilyen* magas színvonalon. Az egykönnyes szerzők mindig gyanúsak, írja egyik naplójában. A vérbeli író állandóan és mindenről ír, mindig mindenről asszociál valamire. Művei között gyengébb és robusztusabb alkotások váltakoznak, aprómunkák és tévedések. De hogyan a gótikus katedrális akkor imponáló igazából, ha alacsonyabb házak erdejéből magasodik ki, nagy írók életművének sűrűjéből így emelkednek ki a remekművek. Márai Sándor megfelelt önnön mércéjének.

Mészáros F. István

Márai-Breviárium

„Tizennyolc éves voltam, a háború utolsó évében éltünk, a nyugtalanság szele süvöltött az utcákon. Keveset ettem, sovány voltam, mint egy falusi kuvasz, a költő-fürt homlokomba hullott, egy belvárosi penzióban laktam, menekültek, orvosnövendékek, lógósok, viháncoló háborúvégi konjunkturalovagok által felcicomázott nőcskék között s legszívesebben az írók és újságírók társaskörének molyette, piros plüssdivánain aludtam, zsebemben hetilapokkal és Rilke verseivel. Agg kártyások hajnal felé néha betakartak egy kopott esőkabáttal. Tökéletesen boldog voltam.“ (Vasámapi Krónika, Révai, Bp. 1943. 360)

„Pünkösd Kassán. Előbb meghallgattam az élőket. Aztán, szótlanul, elmentem a holtakhoz. Az ember ápolja összeköttetéseit. /.../ Ez a magyar város, ahol ma is él annak a józan és nemes patríciusságnak szelleme, mely megismerte a világot s aztán vállalta az ősök műhelyének terheit. Ez a magyar város, ahol polgár nem doktor akart lenni, hanem serfőző, mint az apja, ahol a polgárnak volt mersze odaállani a pult mögé, mikor a Duna-Tiszaközi magyar még mérnöknek is vonakodott elmenni, mert úriember nem piszkolja kezét tussal. Ez a magyar város, ahol az asztalos fiának volt ügyvédi diplomája; de becsvágya mégis az volt, hogy az apai bútorgyárat épségben vezesse tovább. Ez a patríciusság merészelt vállalkozni: milyen ritka tünet ez Magyarországon, ma is! Nem nyugdíjat akart, hanem mesterséget, nem fizetést, hanem keresetet. S a régi mesterségen át őrzött egy életformát, amelynek közönséges neve: magyar kultúra.“ (Vasámapi Krónika, i. m. 135)

„(Az író) gyanakodva pilog e világra, melyben idegenül érzi magát. Rossz

lelkiismerettel néz körül, mert tudja, hogy ő, az író, elsőrendűen tehet e változásról, kissé leköszönt rangjáról s morganatikus házasságot kötött a korszellemmel. Írónak lenni valamikor rang volt. Ma cím, állapot, ha úgy tetszik, hivatás. /.../ Az irodalom soha nem foglalkoztatott ilyen mértékben tömegeket, de ne tévesszen meg senkit ez a mesterkéltsiker. Nagy ára van. Az író belső rangja, szellemi függetlensége az ára.“ (Vasámapi Krónika, i.m. 48-50)

„Oly várakozással utaztam, mint aki holtak és elevenek szövetsége elé megy, s tudja, hogy mindenhol bizalmasan fogadják, mert fogékony az emberi és isteni iránt, mely útközben eléje tárul. Talán csak így érdemes utazni. /.../ Alapjában keveset látam; véletlenül néha egy embert; a tájakat már kezdem elfelejteni; egy-pár helyet, ahol az Istenek, akikben mi ideát hittünk, vagy hiszünk, születtek, éltek és meghaltak. No, Isten áldjon, barátom; vigyázzunk egymásra, mert szegények vagyunk.“ (Istenek nyomában, Révai, Bp.1937. 7, 274)

„Elsőször értettem meg, hogy a halál nem rettenet, hanem közömbösség. S egyfajta ünnep is, melyhez feketébe öltözik az ember. Minden ember szegény lesz, mikor meghal, s feketébe öltözik.“ (Napló, 1943-44, Révai, Bp 1945, 8)

„Erosz nélkül nincs alkotás. Erosz természetesen nemcsak szerelmes pillanat, hanem az a megszállottság, melynek árama nélkül nincs közünk munkánkhoz. Mi közvetíti ezt az áramot, mi idézi ezt a megszállottságot? Kis, kegyelemszerű, mindennapos csodák: egy nő pillantása, egy táj fénytörése, mely életérzést kelt bennünk, egy sor egy könyvben, valamilyen semmiség. De ez a semmiség minden.“ (Napló, i. m. 34)

Találkozás Márai Sándorral

— Mikor született? — ’48-ban. — Csak nem márciusban? — Nem, szeptemberben. — Akkor én idősebb vagyok. Nem viccként vetette össze életkorunkat Márai Sándor, amikor egyszer — egyetlen egyszer — találkozhattam vele. Sajnos, nem emlékszem, a nyolcvanas évek melyikében került sor rövid találkozásunkra, arra viszont igen, mire válaszolt, amikor születésem éve iránt érdeklődött. Azt szerettem volna megtudni tőle, haza fog-e látogatni. Én ’48 májusában elbúcsúztam Magyarországtól, hangzott a válasz.

Nem, akkor nem magyarázta meg, hogy ő azért nem látogat el Magyarországra, mert más politikai csillagzat alatt él, mint volt közös hazánk. A magyarázatot csak most, halála után, és éppen a kommunista Népszabadságban olvastam. Magyar író vagyok, és számomra mindig nagy tisztség lesz, ha könyveim eljutnak a magyar olvasóhoz, írta 1988. december 23-án barátjának, Andor C. Klay-nek, akit Sziklay Andor néven tart számon a magyar irodalom. A mondat folytatása ma már végrendeletnek számít: Csak akkor egyeztem bele új kiadásba, ha az ország területéről kivonják a megszálló szovjet haderőt (egészében, minden hozzátartozó hadifelszereléssel együtt), ezt követően helyre állítják törvényerővel a többpártrendszert, és megbízható külföldi megfigyelők jelenlétében demokratikus, szabad választásokat tartanak.

Márai Sándor azok közé tartozott, akik nem elégednek meg a jelképes csapátkivonásokkal, akik nem békélnek meg a többpártrendszer formai kijelölésével — akik figyelik Magyarországot, de nem hisznek a szemüknek.

Nincs is ezen semmi csodáltnivaló. 1986 óta, amikor rövid időn belül element Lola, követték testvéreim, Kató

húgom és Gábor, most Géza öcsém, Márai teljesen visszahúzódott a kaliforniai San Diego melletti Balboa-tóra néző otthona falai közé. Már be-tegeskedett, amikor egy amerikai utazásom során felkereshettem őt, — de a fájdalmas magány és a kilencvenedik születésnap közelsége, úgy látszik, kibírhatatlanná vált — az élettől is ő vált meg, mint Magyarországtól. Örökre.

Hogy tud németül írni, magyar létre? — kérdezte ama rövid találkozásunk során. Éppen ő kérdezte, aki valaha francia lapoknak tudósított, Svájcban és Olaszországban tevékenykedett, és 1980-ban az Egyesült Államok nyugati partvidékén telepedett le. . . De ő ezt másként értelmezte. Élhet az ember, ahol akar, írhat, ahol lehet, de a gondolatait csakis anyanyelven fejezi ki. Szerettem volna elmagyarázni neki, hogy egy osztrák újságíró, aki nyolcvévesen még magyar gyerekként került külföldre, mindezt talán másként látja, mint az, aki 48 évesen, az ország egyik legelismertebb írójaként vándorolt ki. Sajnos, ezt már nem tudtam elmondani neki, mert fájdalmi miatt nem tudtunk hosszasan beszélgetni.

Kevesekkel tudott már szót váltani akkoriban, és velük is inkább telefonon vagy sűrűn teleírt cedulák útján. Ilymódon iszmolt be egészségi állapotáról is. Andor C. Klay-nek címzett, 1987. augusztus 21-én keltezett, s nemrégiben a Népszabadságban megjelent levelében Goethehez — éppen 81 volt, szóval egy taknyos — hasonlította magát. Sokat szenvedett altesiti bántalmaktól, a valóságban nem volt olympusi díszmű, mint később ábrázolták. Ez a feltevés, hogy lelkierővel lehet legyűrni a betegséget, nem abszurdum, de van egy határ. Magamról csak annyit, hogy afféle életfogytiglan magánzárka-állapotban

élek mostanában, mert nem tudok másként.

Épp csak annyira sikerült legyűrnie betegségét, hogy önerőből, revolverrel vetett véget életének, nem várta be a teljes tehetetlenség állapotát. Mindigis ilyen volt, ilyennek festi le a magyarországi kommunisták lapja. „A háború előtt Márai volt a legnépszerűbb író, tiszta tollú, tiszta szavú, meg nem alkuvó. Becsülete egyetlen volt: az írói becsület. Olvasóival és utókorával elszámolási viszonyban. Író volt az elefántcsonttoronyban, de nem akart elefánt lenni az irodalom porcelánboltjában; az a sokat emlegetett polgári elefántcsonttorony azonban viharjelző világítótoronynak bizonyult utóbb.“

Mielőtt találkoztunk, mindössze két írását ismertem, de ezt nem mertem bevallani neki tíz perces beszélgetésünk alkalmával. Inkább ő faggatott: arról, hogy milyennek látom a magyar világot abból a kicsiny távolságból, amely Bécsét Budapesttől elválasztja. Csak két könyvét ismertem, az Egy polgár vallomásait és a Kassai polgárokat. Utóbb mindent elolvastam tőle, amit csak meg tudtam kaparintani.

1948 óta egyetlen verse jelent meg Magyarországon. Legalább most foglalkoznak vele, most hogy meghalt. Irodalmi hagyatékának kezelője, Vörösváry István torontói kiadó és a Kanadai Magyarság főszerkesztője, éberén figyeli a hazai fejleményeket. Mert Márai Sándor lelkére kötötte: Magyarországon csak akkor jelenhetnek meg könyvei, csak akkor mutathatják be darabjait, ha szabad ország lett ismét. Minden jel dacára, ez még eltart egy ideig. Márai nem tudta kívánni. Ezért is szomorú elégtétel számomra, hogy ha rövid időre is, de legalább egyszer találkozhattam vele.

Martos Péter

Berlinben láttam egy képet

(részletek)

Mert nincs bennem remény hogy visszartérjek
Mert nincs bennem remény
Mert nincs remény hogy visszatérek
S nem élnék más terén, más érdemen
Nem küzdök ilyesmikért küzdeni
(Szárnyát a vén sas mért feszítse ki)
Miért sírassam
A megszokott országlás tünt hatalmát?
(T.S.Eliot)

Nyugat-Berlinben vagyok. És nem tudom, mit keresek itt, talán a kifáradás határait, magam elől menekülök, vagy a világtól? Tán azt várom, hogy jól essék hazamennem?

Kicsusszanhatok egyáltalán ebből a marokból?

Játszom mindenesetre. Hogy ez itt, az én életem.

Berlin ijeszt és elbűvöl. A Kreuzbergben lakom, az alkoholisták, homoszexuálisok, punkok művésznegyedében. S nemigen mozdulok másfelé.

Valamiféle bizonyosság ébredszik, hűvös és tiszta képzet. Józanodást várok. Világos napokat, hónapot. Talán egy egy évadot. Legutóbb hazaszöktem innen, s lám — újra itt vagyok.

„A felnőtttség a legmagasabb-rendű tudatműködés“ — mondta elutazásom előtt valaki, s rám nézett szigorral. Hát, mindenesetre, én most kiültem a nemzeti identitás-krízis és szabadságszínház mellé. A csőd csúdján, az elmerülés előtt veszek néhány lélegzetet.

Hatalmas gyárban lakom. Egykor öntöde üzemelt, az ágyam helyén gépek dohogtak, izzó pára töltötte a levegőt. Most fürdővizem gőze. Mohón falja a hideg. Nem fűtök. Tavasz van. A kádból épp a falra látok. A kifestett, végtelen plakáttá pingált falra. Oldalain, mint a túlértett dinnye esik szét Európa. Kelet és Nyugat határán fürdőzőm felelőtlenül. A fal előtt, ideát, lakókocsi-tábor. Kimustrált buszok, sovány, hanyag fiúk. Kibújnak a kocsikból, kezükben sör . . . billegetnek a kis tér hulladékdeszkáin. Hintálnak, mosolyognak. A lustaság álompora száll.

Egy asszony odaát elhúzza a függönyt. A másik oldalon. Ásít, a hajába túr, majd feléled, s átnéz hirtelen. Pillantása átböki a fürdőszobai homályt, a kád falához szegez, ijedten

az U-bahn megállójában, Max Ernst meztelenjei ott virítottak minden oszlopon, de nem jutottak el a tudatomig. Cigaretátát vettem, elbámészkodtam egy öregem, és aggódva figyeltem, nem jön-e az egyenruhás ellenőrhad, mert jegyre nekem sosem futja. Néha megszállják a kocsikat, elállják a kijáratot, durva, agresszív a német hatóság.

Befordultam egy sarkon. Aztán a következőn . . . átvágtam a téren, a Múzeum elé; egy kicsit tévován, bemennek-e. Mégis beléptem. Mellbecsapott az emberzsivaj. Miro előtt egy csapat lány mulat, az idősök a szürrealisták ösztönkatalógusai előtt mesélik egymásnak, amit látnak. Sor áll Picassonál. Modigliani elé pedig a japánok vonnak csivitelő kordont . . . Az nem lehet, hogy EZEKNEK ne lenne Klee-jük!

„Én az állatokat és az összes lényt tulajdonképpen nem a földi értelem-ben vett gyengédséggel szeretem. Sem nem hajolok le hozzájuk, sem nem emelem fel őket magamhoz. Sokkal inkább feloldódom előbb az egészben. Egy távoli teremő kezdő-pontot keresek, ahol egy képletet gyanítok ember, állat, növény, föld, tűz, víz, levegő s az összes bolygó erő számára egyaránt“ — írta naplójába valamikor. Hát nagyon kerestem őt. Meglehet, miatta utazom szerte a világban mindig.

Most megálltam: „A vörös ballon.“ — írták a kép alá.

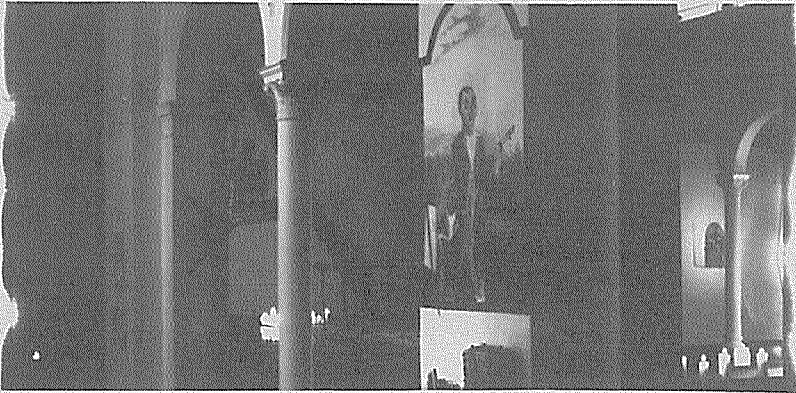
A kép balfele zárt tér. Kapu, házfal, egy fa.

Az udvar sötétből tükörkékre vált. Mélylé válik, mint tó, mint gyerekkorunk udvara. A jobb fél: időtlen kiterjedés. Pedig valódi ház-élt sejtet. Álombéli utca. Tűzfalak egy távoli városban.

Kiugrói között ott, mint az utca végén, a kinyíló tenger, mögötte minden sziget, föld, újra tenger, aztán csak úr. És felpillantok az égre: A Nap! A vörös ballon, a nap! Vékony szálon tartja a kapuszárny. „A kör, a legtisztább mozgásforma, a kozmikus, csak a földi kötöttség megszűnésével keletkezik,“ mondta Klee.

Zubogni kezdenek a képek, szilánkosak, a gyerekkorból valók. Töredékek, hangszűlyok, fények szabad kábulatban.

Elnyel a Csengery utcabeli házunk udvarának kátrányos négyzete. Nem kövezet, kátránnyal kikent sziget volt,

simulok beljebb a vízbe. Így nézünk farkasszemet.

Áááá — hangzik fel az utcáról egy heroinmámoreos kiáltás.

Tegnap Kelet-Berlinben voltam. Barátom él ott, filmeket álmodik. Örül minden tárgynak, amit innen kap: lejárt ujságoknak, coca-cola doboznak, cigarettadohányak. A tárgyak jelentése varázslatos, egy másik világ képzete, mely bizonyossággá válik általuk.

Amint mentem a házuk felé, elémbe ugrott a furcsa kép. A kibombázott épület. Fekete váz, melyből szét-szívárgott a hús, a nedv. Vészjósló, komor. Az utcák és kirakatok poros jellegtelenségében a fennséges halál. Mint egyetlen esztétikum.

Az Állami Múzeumban kiállítás van. Különleges. A Guggenheim-gyűjtemény nevesebb darabjai láthatók. Láttam korábban is a plakátot lenn

mindig árnyékban állt. Ott imbolygott a melegtől a sokféle illat mögött a kesernyés bűz. Ide húzódtam mindig a gyerekek elől.

Úgy éreztem itt, az örvény vagyok. Magam vagyok az örvény. Egyszerre vegyülök és kiválok. Valami végtelen időbe. S úgy állok ott, hogy jól látom a társakat . . . Még kergetőzőm velük, máskor, másnapokon, de soha többé nem tud valódi lenni semmi sem.

Megkapta karomat a teremőr. Álljak már egy kissé hátrébb!

Othagytam rögtön a termet. Kinn heves vágy fog el, hogy váltsak pár szót valakivel, idegennel, aki visszatérít a jelenbe. Toronydaru állt a tető fölött, karjára veszi a varjakat, s nem jön senki. Berlin utcáin menetelve egy nevet forgattam a számban, egy régi szerelemét, és hajdan volt párbeszéd dunnyogott csak a fülemben.

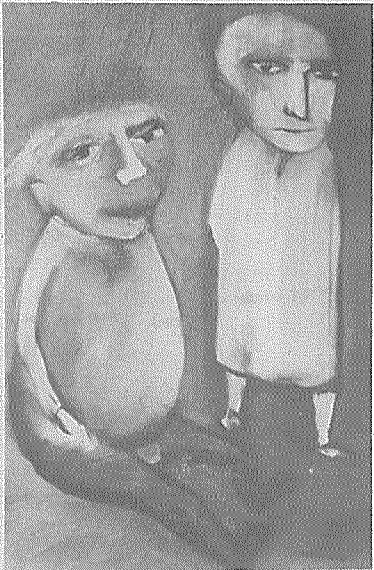
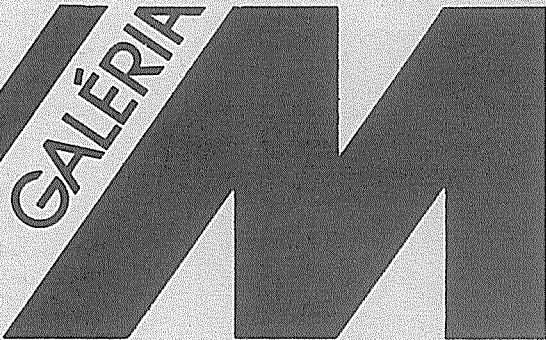
Nagy Zsuzsa

Ellinidha festményei

Kóristák vagyunk – nem titánok. Se muzsika – se gigászi küzdelem itt. Tragédiánk – hogy nincs tragédiánk. Csetlünk-botlunk a sülylesztők emeltyűk között: talán-díszletmunkások. Hol vannak itt díszletek? Ez a lepattogzott fekete fal? Vagy statiszták lennénk egy ellopott történetben? Hol a hősünk? Romeó és Júlia: az a két tányérsapkát cserélő ifjúgárdista lenne az? Raszkolnyikov: az a zsebmetsző? Szókratész: az a fal mellett osonó rókaképű „ideológus”? Ország nélküli közkatonák, nép nélküli pártvezérek, közönség nélküli légtornászok. Nem húzunk újat – életfogytiglanra ítélve. Zsigereinkben egy csodás zene partitúrája „zakatol”. Megnyílik a művész-bejáró; özönlik az önjelölt hőstenorok serege. És mi ott gubbasztunk idegenül-idétlenül a sűgőlyuk sötétjében. Kintől már hallik a közönség morgása. Elszörnyedünk. Nem nézzük az üres szűnpad kifestett hőseit. Fűlűnkre tapasztott kézzel, becsukott szemmel hallgatjuk és bűmuljuk a semmit.

Haralambus

1. Bugyborékol benne a semmi, 2. Életfogytiglanra ítélve, 3. Népművelő, 4. Vezetők, 5. Titánok.

A hatvanadik ünnepi könyvhétről

Az idei könyvhetet nem előzte meg a harsonák danája, csak a szervezők csöndes bizakodása: a „pangás” hosszú évei után talán most először kecsegtetett sikerrel a magyar könyvkiadás ünnepe, hiszen a megjelent művek java – úgy tűnt – biztos sikerre számíthat.

A könyvhetet jóideig senki sem szabályozta. Akiknek gondolniuk kellett volna, előbb a művek számát igyekeztek csökkenteni, ez évben pedig megpróbálták visszaállítani eredeti funkciójába, azaz a magyar irodalom legnagyobb ünnepévé tenni.

Magyarországon évek óta a politikai-történelmi, a dokumentatív-publicisztikus kiadványok viszik el a pálmát. A társadalom végre meg akarta ismerni az elmúlt negyven év történelmét, a határon túli magyarság helyzetét, vagy éppenséggel az ország esélyeit. Természetesen tűnt tehát, hogy az ilyen jellegű műveket kitüntetett hely illette meg a könyvheti kiadványok listáján. Az elmúlt év során azonban egymást követték a nemritkán szenzációs politikai és történelmi kiadványok, futószalagon érkeztek a dokumentum összeállítások – a konjunktúra logikája nem engedi, no meg értelme sem volna ezek visszatartásának. A kötetek számának limitálása és a műfaji korlátok méltán bíztattak tehát színvonalemelkedéssel.

A könyvhétre megjelent 74 kötetnek majdnem a felét teszik ki a prózai művek. A többi műfaj nagyjából egyenlő arányban részesedik. Lássuk hát, mit kínál az idei könyvhét. Először jelenik meg Magyarországon hivatalos kiadó gondozásában Konrád György *Cinkosa*, az utóbbi ötven év talán legkiválóbb irodalmi feldolgozása. Novella- és kisregénygyűjteménnyel jelentkezett Mészöly Miklós (*Volt egyszer egy Közép-Európa*), Mátyás Iván pedig rádiójátékokat, novellákat és a filmről szóló írásait gyűjtötte kötetbe (*Önéletrajz*). Németh László (*Életmű szilánkokban*, I-II.) és Örkény István (*Búcsú*) kötetei a hagyatékot mutatják be. Az erdélyi témát három kitűnő regény képviseli: Ágoston Vilmos egy friss átrepülő lelkivilágáról állít ki látéleket (*Húzd a Himnuszt, ne káromkodj!*), Páskándi Géza a falurombolásról (*Sírablak*), míg Kőteles Pál (*Hotel Kárpátia*) a Maniu-gárdák rémtetteiről számol be. Az idei teméből említést érdemelnek még az erdélyi Bálint Tibor (*Égi és földi koványák*), Csúrka István (*Vasárnapi menü*) és Görgey Gábor (*Volt egyszer egy Felvidék*), míg az ifjabb nemzedék képviselői közül Andrasew Iván és Kemény István könyvei (*Csapdalakó*, illetve *Az ellenség művészete*). De

mindannyiuk közül kimagaslik egyik legnagyobb nyelvűművésznünk, Nadas Péter *Évkönyve*.

Hagyományosan kisebb a könyvheti verstermés, de mint más években, úgy az idén is akad néhány, kétségkívül jelentős kötet. Elsősorban Csoóri Sándorra (*A világ emlékművei*) és Szócs Gézára (*A sirálybőr cipő*) gondolok, de említést érdemel Takács Zsuzsa és a költő-filozófus Marno János kötete is.

A többi műfajban is főként a szép-prózához közel álló írások kelthették fel figyelmünket, így Faludy György és Ignó Pál memoárjai, Szabó Lőrinc levelezése feleségével, Illyés Gyula naplójegyzetei, Lengyel József feljegyzései vagy Kornis Mihály vegyes műfajú könyve.

Felsorolásom végére három, különböző műfajú könyvet hagytam: Csalló Zsolt *El a kezekkel* és Hernádi Miklós *Válni veszélyes* címen megjelent kötetei mellett Kallós Zoltán és Martin György csángó ballada gyűjteményére hívnám fel a figyelmet. (*Tegnap a Gyimesben jártam*).

Ez tehát a jelen. Ami pedig a jövőt illeti, üdvös döntés volt a minisztériumi felügyeleti szerv, a Kiadói Főigazgatóság megszüntetése. A könyvszakma a továbbiakban maga dönthet az őt érintő ügyekben. Remélhetőleg ez volt az utolsó könyvhét, melyet politikai döntések árnyékolnak. A szervezők, ezúttal a Kiadói Főigazgatóság is, Glatz Ferencet, az újonnan megválasztott kultuszminisztert szertették volna felkérni a könyvhét ünnepélyes megnyitására, második jelöltjük pedig a kiváló író, Konrád György volt. Végül az ő teljes megkerülésükkel, és a szokásjoggal ellentétben, Knopp András, a Kádár-Aczél korszak egyik utolsó túlélője, művelődési államtitkár, Grósz Károlyt kérte fel a könyvhét megnyitására. Bukott párt bukott politikusa, sok jót ilyen szerepben sem hozhat. A rossz sejtés sajnos beigazolódtott: a várakozások ellenére a könyvhét forgalma harmadával volt kisebb a tavalyinál. Úgy tűnik, a szenzációs leleplezések a művészetnél nagyobb becsben állnak az olvasónál. És ez még akkor sem vigasztal, ha azóta Knoppot is leváltották.

Téglás Béla

Könyvek

• Ottlik Géza: *A Valencia-rejtély*. Magvető kiadó.

Négy kis remekmű a hallgatag mester műhelyéből: egy novella, két emlékezés és egy színmű – ez utóbbi a szerző szerint természettudományos krimi, amely közvetlenül a világegyetem megsemmisülése előtti órában játszódik.

• Szigeti László: *Csendek útjai*. Madách kiadó.

Szépirodalmi igényű riportok, publicisztikák, kisesszé, vallomások: körkép a csehszlovákiai magyar élet különböző színtereiről.

• Fejtő Ferenc: *Érzelmek utazás*. Magvető kiadó.

Naplóregény egy ötven évvel ezelőtti dal-máciai utazásról, filozófiáról és politikáról, ország- és család-történetről.

• Esterházy Péter – Czeizel Balázs: *Biztos kaland*. Novotrade RT. (fotóalbum).

„A fénykép légies absztrakció egyfelől, illetve annak biztos, durva tudása, hogy valami létezett. És miért olyan fontos ez az elnézőnek, ez a biztos létezésű, légies nő? Miért?” – Esterházy Péter

• Bogdán László: *Promenád*. Török-kék vígeposzból. Kriterion kiadó.

Kelet-európai családregény, melynek hősei hétszáz éven át hiába keresik az autentikus létezés lehetőségeit.

• Nyikolaj Bergyajev: *Az orosz kommunizmus értelme és eredete*. Századvég kiadó.

A nagy orosz gondolkodó történelem-filozófiai elemzése a bolsevizmusba torkolló szellemi folyamatokról. Kimondottan a nyugati olvasók számára íródott.

8:15-ös csoportkép

Fotó: Bézi László

Ravatal – szimbolika

Egy nagyszabású eseménysorozat, mint Nagy Imre és társainak temetése, az események helyszíneinek díszítése, jelképeket igényel. Ünnepi beszédeink körmondatokba rendezett gondolatai mögött jelen van a közlési szándék egy másik síkja, a jelképekben való utasítás. A szimbólumok alkalmazása nem a közvetlen kinyilatkoztatását szolgálják. Utálnak csupán, párhuzamba rendeznek dolgokat.

Utoljára harminchárom éve temetünk így. A gyászolók között akkor ott állt kisfiúként ifj. Rajk László is. A történelem számos furcsa firtora közül az egyik, hogy most, Bachmann Gáborral közösen, maga készítette el Nagy Imre és társainak ravatalát. Kompozíciójuk a Múcsarnok főhomlokzatának teljes szélességében jött létre. A historikus díszítés lefedésével, az oszlopok fekete drapériával való beborításával síkszerű, homogén felületeket képeztek, aminek klasszikus rendjét egy átlósan, az oszlopok közé ékelődő stilizált zászló bontotta meg. A zászló hegye a kompozíció közepét, a forradalom ismert és ismeretlen mártírjainak jelképes koporsóját, jelölte meg mintegy rámutatva arra, irányítva a távoli szemlélő tekintetét. Bachmann és Rajk kiértelt és jellegzetes forma- és építészeti konstrukcionista építészeti hagyományból ered. A vasszerkezetek, állványzatok funkcionista esztétikájából, a radarernyők fenyegető futurizmusából építkeznek. A zászló annak a bárkának árbócából

feszült ki, amely a szónoki emelvény szerepét töltötte be. A fölraotalozott koporsók a Múcsarnok lépcsőin helyezkedtek el, közöttük hat kandélaber, és az együttes baloldalán lobogó hatalmas fátyla állt. Rajk és Bachmann művének gondolatúsága három különböző irányból épült koherens egésszé. Ahogy Tamás Gáspár Miklós a *Beszélő* hasábjain a mai magyar műveltség, történelemfilozófiai gondolkodás gyökereit a szociáldemokrácia, a baloldaliság hagyományaiban találta meg, úgy nyúlnak itt vissza a századelő forradalmi építészetéhez. Ehhez kötődik a romantika egy évszázaddal korábbi szimbolikája és egy új jelkép: 1956 lyukas zászlója. Ez a csonkító forma újkori jelképeink egyik legjobb bika. Valami (az egykori Rákosi-címer) hiányának hangsúlyozásával, egy rendszer szimbólumának tagadásával, negatív jelenlétével válik '56 eszméjének méltó hordozójává. A múlt századi francia és német romantikus festészet kedvelt, szinte kötelező témája volt a viharos tenge-

ren hányódó hajó, csónak vagy tutaj ábrázolása. A jégtáblák közé szorult, tojásheleként összeroppanó emberi alkotmány, hatalmas hullámok által a sziklafalnak vetett csónak, a csöppnyi ember, a természet, a történelem reményvesztett utasainak jelképei. Az emberé, aki kiszolgáltatja magát az elemek vad önkényének, majd elvész, alulmarad a heroikus küzdelemben. A feladat vállalása és a vereség szükségyszerűsége vezet az egyén morális fölmagasztosulásához. Lehetetlen nem érteni a '48-as forradalomra való utalást. A Hősök terén megjelenő bárka azonban nem csak az elbukott hősökre utal, ám nem titkolt módon ez egy évvel korábban a párizsi Pere Lachaise temető 44-es parcellájában emelt emlékműre is. (Ezt Nagy Ernő készítette). Ez a mű akkor még a reménytelenségben fogant, a rá való utalás ezért kifejezője az elmúlt egy év változásainak is.

A temetést sokan fordulópontnak tekintik. Ennek igazát majd kellő történelmi rálátás igazolhatja csak vissza. Jelenünk egyetlen lehetséges érzése a reményé. Bizakodás abban, hogy megalázottságunk időszaka véget ért és visszatérhetünk valódi (és frissen szerzett) értékeinkhez. Bachmann és Rajk művének szimbolikája már erre utal.

Bojár Iván András

Baseball Kucsma

(Sam Shepard: Az elásott gyermek)

Két világ találkozik és olvad egyé ebben az előadásban. Az amerikai világ megjelenítése a magyar világban, Tedd Olson rendezésében és a 8.15-ös csoport játékában, a magyar nyelven elhangzó, amerikai ész szülte gondolatokban, amerikai tárgyakkal a magyar valóságban, és amerikai zenével a magyar levegőben.

Százszázalékosan amerikainak indul a darab – baseball sapka, whisky, kukoricás farm, Bruce Springsteen végtelen nyugatot idéző balladája, s főleg a rendező, akit Amerika-formálta lényével ott tudunk a díszletek

és színészi instrukciók mögött –, s valahol a kétharmadánál a színpad kis Amerikája végérvényesen elválaszthatatlanná válik a körülvevő magyar világtól, visszavonhatatlanul egyelőlvad vele, fokozatosan lehull, lehámlik minden, amit környezet, kultúra határoz meg, s marad: egy családra való ember, az ember, minden egyetemes és kulturális határokat nem ismerő gonoszságával, kicsinységével, alattomoságával, bűnével és esendőségével.

Érdekes játékot játszik velünk az, hogy tudjuk, amerikai a rendező: így jobban figyelünk a darab amerikaiságára, s nemcsak egyszerű természetességgel vesszük tudomásul a megjelenő emberi helyzetek egyetemességét, hanem az amerikaiságon és magyarságon túl, afölött kikristályosodva látjuk meg. Az amerikaiságon keresztül pillantjuk meg saját egyetemességünket.

A színészekre ebben az előadásban az elsődleges színészi munkán kívül még egy, legalább olyan nehéz feladat is hárult: alkalmazkodni tudtak egy a csoporttól gyökeresen eltérő realista-neonaturalista színházi

Ebla

Fotó: Péter Gábor

hagyományokat képviselő rendezőhöz, annak teljességgel különböző kulturális hátteréhez, logikájához és gondolatmeneteihez, s ebben az új helyzetben mindjárt magas szintű művészi teljesítményt hoztak létre. S végezetül: a munka tolmácsoláson keresztül folyt és állt össze előadás – nem mindennapi próbatétel ez sem színésznek, sem rendezőnek, aki nem érti, csak tudja, mi hangzik el a színpadon.

Fenyvesi Anna

Egy szerzetes kérdezte: – Mit csináljak, ha már üres az elmém?
– Dobd ki! – válaszolt Josu.
– De ha nincs benne semmi, mit dobjak ki?
– Jó, akkor csak tedd ki!

Gondolj a gombákra

John Cage Hollandiában

Gurunk fedőneve John Cage. A 76 éves száguldó úr – előjáróban nevezzük zeneszerzőnek – megérkezik a hágai Királyi Zeneakadémia koncerttermébe, ahol épp próba folyik. Mosolyogva megcsapkodja a karmester hátát: „No Vibrato”. Aztán szalad tovább. A diákokkal rögvest közli: „Rend nem létezik. A világ állandóan változik. Két dolgot tehetsz: Megszöksz a valóságtól és magad körül a rend látszatát kelted, vagy, mint én; élvezed a zűrzavart. Én egy anarchista vagyok.” Mosolyog. „Minden művész anarchista.”

Pedagógusi programja: „Én nem akarok nektek semmit tanítani. A hagyományos oktatás félelemmel és büntetéssel dolgozik. Célja: „A legjobbá” gyúrni. Én azt remélem, hogy örömet leltek a zeneszerzésben. És most eriggyetek dolgozni.”

De mivel is töltötte-tölti lelhának nem nevezhető életét John Cage. Zeneszerzésen kívül esszéket, verseket, filozófiai szövegeket publikált. Képzőművész, híres gombaismerő. Taplószakértőként 1959-ben Olaszországban megnyerte egy TV-kvíz 6000 dolláros nagydíját. New Yorki lakásában naponta két órát öntözi mintegy 200 növényét. Arnold Schönberg mondta róla: „Nem zeneszerző, hanem feltaláló.” Apja valóban az volt, és alig-alig vitatható: belőle sem hiányzik a szellem nyugtalansága. Mintegy ötven éve találta fel a preparált zongorát, aminek húrjai közé csavarokat, csavaranyákat, peckeket, radírgumidarabokat és mindenféle evőeszközt dugdosott. Oka: darabot akart írni zongorára és dobra – de csak zongorája volt. „Mit tehettem volna – emlékszik – eldöntöttem, hogy a hiba nem bennem van, hanem a zongorában. Kimentem a konyhába, fogtam egy tányért, rátettem a húrokra. Így kezdődött.”

Cage nem zenét szerz, hanem hangokat talál ki. 1950 óta ezen kívül több szerzeményében szerepet kap a véletlen, például egy kínai jóskönyvtől kapott tanácsok.

„A zeném nem előre eltervezett, nem hallok előre a fejemben. Én nem hallok semmit, egészen addig, míg valamit hallok” – mondja ő. A hágai konzervatórium egyik tanára pedig így: „Amit Cage csinált, azt csak egy amerikai csinálhatta. Egy kupacba hajigálta az európai zenetörténetet és kihúzgált belőle egy-két dolgot – amire szüksége volt.”

Cage egyik legismertebb szerzeménye az 1952-es 4'33". Három részből álló szerzemény, minden elképzelhető hangszere. De ebből semmi sem hallható, csak ami nem tartozik a zeneműhöz: egy hallgató köhögése, egy mentőautó szirénája, egy riasztóberendezés hangja. Ezt a darabot egyébként a természetben is színre vitte – állatoknak és növényeknek.

Egy tanítványa mondja: „Hallgasd csak: Cage újra gyerekként játszat bennünket. Minden művészieskedést elhagyva, újra a tiszta hangok. Nyugodj meg! Ne csinálj semmit! Gondolj a gombákra!”

A mester hágai látogatása gálával ért véget. Elhangzott az 1977-es Cage szerzemény, az *Inlets*. A hangok: három kagylóban kotyogtatott víz és tűzropogás.

Ezután jöttek a diákok. Az ő hangjaik: fogkefedőrszőlés acéllapon, varró-tűkarcolás hanglemezen, egy fűrészhangja bicikliláncon. A koncert felénél felpattant egy konzervatóriumi hallgató és csapkodva elhagyta a termet. „Itt mindenki teljesen hülye!” – kiabálta. Hja . . . mestersors. Az »»

Egy még csak készülőfélben lévő emlékmű terve osztja meg a budapesti közvéleményt. Arad tizenhárom kivégzett tábornoka emlékhelyül szánják.

A frontvonal nagyjából most is a hagyományos népies-urbánus erő-ellentét határán húzódik. Az *Élet és Irodalom* glossza rovatában, az *Új Tükör*-ben már megjelent egy két háborgó, vagy ész/ellen/érveket sora-koztató írás, míg a *Reform* és a *Magyar Ifjúság* Pálffy Istvánnal, az emlékmű védnökségének titkárával közöltek riportokat. (Nota bene, Pálffy utóbbi főszerkesztő-helyettese). Az emlékmű közadakozásból, előre-láthatólag 15-20 millió forintért épülne meg. Megvalósítására hetven-öt tagú bizottság jött létre Pozsgay Imre elnökletével. A köztisztletben álló tudósok, művészek, közéleti személyiségek reprezentálására a *Reform*-ban a következő nevek jelentek meg: Czeizel Endre, Czine Mihály, Csoóri Sándor, Illyés Gyuláné, Németh Lászlóné, Rubik Ernő, Sinkovits Imre. Pályázatot nem írtak ki, a feladatot megbízás útján Szervátiusz Tibor, kolozsvári származású szobrász kapta. Az emlékmű majdani helye az Iványi Pál, a Fővárosi tanács egykori elnöke által támogatott és engedélyezett területen, a budai Vár Szent György terén lenne. A probléma, túl a megbízás körülményeit jellemző lelkes és jószándékos dilettantizmuson ma már „csupán” esztétikai. Ezek viszont óhatatlanul újra a népies-urbánus vitákba csúsznak át, amelyek végső kicsengése kissé vulgarizáltan úgy definiálható: akinek nem tetszik a terv, az nem magyar.

Németh Lajos professzor, a háború utáni magyar művészet talán legavatottabb ismerője, miután a számos kompetens, de meg nem kérdezett szakértők közé tartozik, a következőképpen összegezte véleményét:

„A készülő emlékmű kapcsán két alapvető problémát látok. Furcsálom, hogy a közadakozás lebonyolítása már korábban megkezdődött a szoborterv elkészülténél. Az emberek nem tudhatták előre, mire adják a pénzüket. Ez persze összefügg az egyszemélyes kijelölés szokatlan módjával. A makettet sajnos nem láttam eredetiben, csupán fényképről meg a TV-ből ismerem. Amit a műről a sajtóból megtudtam, annak alapján úgy tűnik a terv koncepciózus és Szervátiusz is méltó lenne, művészi értelemben egy ilyen feladatra. A hely kijelölését azonban elhibáztatták, a módját pedig antidemokratikusnak ítélem. Iványi Pál jogtalanul járt el, amikor nem hívott össze szakértői csoportot. A döntés kétségkívül voluntarista volt.

Ami az emlékmű művészettörténeti vonatkozásait illeti, a tervezett kö-együttes elsőként a bretagnei menhirek, vagy Stonehenge köcsoportjait juttatja a szemlélő eszébe. Mindezek közös jellemzője, hogy nagy füves térségben állnak. Ezek hasonló elhelyezése egy stációt befejező állomását jelzik, amely felvonulási lehetőséget, egyfajta térbeli „húzást” igényel. Alkalmasabb helynek láttam volna a Kongresszusi Palota mögötti parkrészt, ahol egykor 1848-49-es katonai temető volt. Szívem szerint azonban lebontatnám Varga Imre Kun Béla emlékművét a Vérmező végén, és a helyére tenném. Amúgy is oda fut ki a park főútja, ami az előbb említett szempontnak megfelelne.”

A védnökség titkárának saját lapjában közölt interjújából derül ki: valójában nem is a tizenhárom Aradon

Ki a magyar?

kivégzett tábornok, hanem 1848-49 emlékének szentelik emlékműüket, és ez annál is furcsább, mivel a tervezett helyszíntől alig 150-200 méterre a Dísz téren már áll egy, amely az idei március 15-i ünnepségeknek is egyik helyszíne volt. A *Reform* cikkéből azonban megtudjuk, a hely kiválasztás egyik legfontosabb szempontja, hogy a terület akár száz- ezres tömeggyűlések, ünnepségek megtartására is alkalmas lehetne. A térről, amelynek négy oldalából kettő még a háború nyomait viselő romos terület, majdani épületek egyelőre üres helye, kideríthetetlen, hány ember számára válik majd alkalmas térséggé. Egy bizonyos azonban: a tér alatt még föltáratlanul nyugvó, illetve a már föltárt és helyreállított középkori maradványok, valamint a környező műemléki épületegyüttes, még fele ekkora embertömeg terhelésének elviselésére sem alkalmas. Ilyen célokra ott a Hősök tere.

A fenti polémia közepén a budapesti reggeli lapok egy másik emlékmű föllállítására meghirdetett pályázatról adtak hírt idén, május 13-án, szombaton. A Történelmi Igazságtétel Bizottsága (TIB) pályázatát „az 1956-os forradalom utcai harcaiban elesetteknek, ártatlanul meggyilkoltaknak, és a forradalmat követő megtorlás minden áldozatának” emléket megörökítő monumentum megtervezésére írta ki. A felhívás szövege kimondja: „A munka menetében, a pályázat kiírásában és a pályaművek elbírálásában mindvégig érvényesülnie kell a legteljesebb nyilvánosság- nak. (. . .) A pályázat nyílt mindazon művészek számára, akik e pályázat célkitűzéseit a magukénak érzik.” A zsűri azonban huszonkilenc olyan művészt illetve csoportot is megnevez, akiket – a kezdeményezés jogán – fölkérték a részvételre. A preferált alkotók a honi modern képzőművészet legjavához tartoznak, s jórészt olyanok, akiket a korábbi művészetpolitikai irányítás igyekezett kiszorítani a kulturális élet nyilvánosságából. A TIB által fölkért zsűri egyelőre tizenegy tagú, köztük hat művészet-történész, egy művészetfilozófus, egy építőművész, két író és egy publicista. Mindannyian készek „a beérkezett pályaművek ismeretében szükség szerint további – statikus, szobrász, kerttervező stb. – szakértőket” bevonni a végső döntésre.

Amint egyik TV-nyilatkozatukban kiderült, a kiírás módjával kívánták hangsúlyozni szakításukat a régi kultúrpolitikai gyakorlattal. Azzal a kulturális életben működésképtelen, tervutasításos rendszerrel, amelynek anomáliáit, úgy tűnik, az Aradi tizenhárom majdani emlékműve megvalósításában az érdekeltek nem tudták kikerülni. Hiába, minél nagyobb valaki, az árnyéka is nagyobb és több nehézséggel jár annak átlépése.

(bojár)

INTERJÚ MARTOS PÉTERREL

MOTOLLA: Mesélnél valamit arról, hogyan lettél éppen a Die Presse szerkesztője, és egyáltalán: hogyan kerültél Ausztriába? Végül, de nem utolsósorban, hogyan alakult – vagy alakult ki – a magyarságtudatod?

Apámat, aki úszómester, a Kispesti AC úszó- és vízilabda szakosztályának trénera volt, 1950 elejétől megpróbálták bekényszeríteni a pártba. A klubot ekkor már Honvédnak hívták, s apám vezető beosztásának számított – ezért az ajánlat. Mivel ezt elutasította, 1952-ben kitétték a klubtól. Ettől kezdve segéd munkásként dolgozott.

1956. október 23-ig jártam iskolába, akkor befejeződött a tanítás. '56 szilveszterén a család nekivágott Ausztriának. Győrbe, majd Kiscenkre mentünk vonaton, szekéren és gépkocsin. Este 10 óra tájt indultunk a határ felé. Eltévedtünk. Teljesen kimerülten, egy gabonasilóban húztuk meg magunkat. Arra ébredtünk, hogy valaki ránkvilágít. Szerencsére egy osztrák határőr volt.

Egyik lágerből a másikba kerültünk, míg végül 1961-ben lakáshoz jutottunk Bécs XX. kerületében. A lakótelepen csak magyarok laktak. Velük természetesen magyarul beszéltem, ahogyan szüleimmel is, viszont osztrák iskolába jártam. Nem tudom, hogy adottságon vagy véletlenül múlt, de tény, hogy negyedik gimnazista koromban mondhatni puccsal vettem át az iskolai újság szerkesztését. Addig kritizáltam a nyolcadikos szerkesztők ténykedését, mígnem azt mondták: tudod mit, csinálj te. Akkor már újságíró akartam lenni. 12 éves korom óta mindig írtam. Verset nem.

meguntam, és elszigeteltem magam a magyar emigrációtól

Mivel szüleim szűkösen éltek, már az iskolai évek alatt is dolgoznom kellett. Ennek leginkább azért van jelentősége magyarságtudatom szempontjából, mert nem sok időm lett volna magyar klubokba járni. Még ha lett volna kedvem, akkor sem értem rá. Inkább sportoltam, és egy beat zenekarban játszottam. Ami végeredményben azt jelenti, hogy akkoriban biztos jobban tudtam angolul – a sok lemezhallgatás miatt – mint magyarul. Tizenhét éves koromban körülbelül akkora magyar szókincsem volt, mint egy tíz-tizenkét éves gyereknek. Valójában nem volt magyarságtudatom, ha csak azt nem számítjuk annak, hogy rajzórán a Kossuth-címert csináltam, és a magyar-osztrák meccseken természetesen a magyaroknak drukoltam.

Sokan úgy vélik, hogy ez igenis fontos a nemzeti identitástudat szempontjából. . .

Persze. És még valami. A mai napig sem tudok németül számolni. De ha a telefonszámomat kérdik, akkor is előbb magyarból fordítom le németre. Ez a fajta magyarságtudatom akkor is megvolt.

A gimnázium befejezése után elvégeztem egy kétéves áruforgalmi és marketing tanfolyamot, ami főiskolai végzettségnek számított. Ez alatt az idő alatt sikerült összedolgoznom annyi pénzt, hogy beiratkozhattam az egyetem publicisztika szakára. Persze az egészről nem lett semmi, mert a huszadik előadás után a tanár bejelentette, hogy a Presse fiatalokat keres. Harmincan jelentkezünk. Négy hónap után – ennyi idő kellett a kipróbálásunkhoz –, hárman maradtunk. 1969. szeptember elsejétől alkalmaztak. Ezt megsínylette az egyetem, mert nem fejeztem be a

Magyarságtudat és Magyarország

egy osztrák-magyar szemével

Martos Péter 1948-ban született Budapesten. 1956 óta él Ausztriában. A Die Presse úgynevezett napfelelőse, magyarországi tudósítója, az Ost Panorama című melléklet szerkesztője és, mintegy ráadásként, a lap komputerizálásának felelőse egyszemélyben.

tanulmányaim, de megsínylette minden más, mert ebben a szakmában csak hajtani lehet. Mondhat bárki bármit.

Lassan az a gyanúm, hogy az újságírás is közrejátszott abban, hogy mai magyarságtudatod nem csak a számoláshból áll.

Talán meglepő, de így van. A szakmám révén találtam vissza a magyarságomhoz. Ez nagyon természetesen alakult ki. Amikor a főszerkesztő alkalmazott bennünket, megkérdezte, hogy ki hova, melyik rovatához szeretne menni. Tőlem nem kérdezett semmit, hanem azt mondta: maga a külpolitikához megy, és Kelet-Európával foglalkozik. Szerencsére úgyis ezt akartam. Akkor kezdtem tanulmányozni a magyar nyelvet, politikát és irodalmat. Éjszakákon át olvastam. Mindent, ami magyarul megjelent, irodalomtól politikáig.

Akkoriban még nem jártál Magyarországon. . .

Még nem voltam, mert nem volt állampolgárságom. Korábban nem kértem, mert azért fizetni kellett. Az állampolgárságot a kislányom születése előtti héten kaptam meg 1971 tavaszán. Pár nappal később már Pesten voltam. Kicsit meglepett, hogy

A szamizdat beindulása nagyon leegyszerűsítette a dolgokat, hiszen mindig tudtam, hova kell mennem.

rögtön úgy éreztem, mintha otthon lennék, és nem látogatóban. Persze vannak helyek, ahol ma is eltévedek, de otthon érzem magam. Épp úgy, mint Bécsben. Így vagyok a nyelvvel is. Még mindig azt hiszem, hogy jobban tudok németül, mint magyarul, de ezt két-három nap után még irodalmárok sem igen veszik észre. Ez persze nem kötődik a magyarságtudathoz, ez elvi kérdés számomra. Nem szeretem a félig elvégzett dolgokat. Ezért bosszant például, hogy megtanultam románul, de mivel hat éve nem mehetek oda, épp hogy olvasni nem fejtettem el. Nem szeretném, ha a magyarral is így járnék.

Ami a magyarságtudatod illeti. . .
Őszinte leszek. Bár ez inkább az emigrációra vonatkozik. '68 és '72 között mintegy tízszer voltam itteni magyarok rendezvényein. Úgy eljlesztettek, hogy abból csakis negatív magyarságtudatot alakulhatott ki. *Beszélhetünk erről részletesebben? Itt valójában az emigrációhoz való viszonyodat említéd. Kialakult valamilyen kapcsolatot az Ausztrián kívül élő emigrációval?*

Az egyetlen kapcsolatam a Bécsen kívüli magyarokkal az, hogy a világ tíz helyén élnek rokonaim.

Nem tudom, hogyan lehet mindezt érzékeltetni. A házunkban volt egy srác, aki maga is cserkész lévén, elvitt néhányunkat kirándulni. Ott aztán a vezér, vagy hogy hívják őket, mindenkitől megkérdezte, hogy milyen hitű. Mondtam, evangélikus vagyok, mire ő közölte, hogy ma estig még jóban vagyunk, aztán ne gyere többet, mert ide csak katolikusok jöhetnek. Nem mentem. Hasonló, bár nem ennyire személyes élményeim voltak más bécsi magyar szervezetekkel is. Elmentem néhány rendezvényükre, ahol aztán vagy ordibáltak egymással, vagy megsértődtek, vagy arról vitáztak, hogy XY-nak nem szabad posz-

tot adni. Meguntam, és elszigeteltem magam a magyar emigrációtól. (Utólag rájöttem persze, hogy az osztrák szervezetekben ugyanez a helyzet.) Erre három okom is volt. Először is nem volt időm, másodszor a viták, amiről beszéltem, harmadszor pedig nem értettem egyet azzal a furcsa állásponttal, hogy tudatos emigráns nem mehet Magyarországra. Egyszerűen nem tudtam felfogni, mert ha magyar poliiikáról kell írnom, ismernem kell az országot. Ezért úgy döntöttem, hogy ha az emigránsok büntetni akarják Magyarországot, ám büntessék — de nélkülüm.

Milyen kapcsolataid alakultak ki Magyarországon? Akkoriban még ellenzék sem igen volt. . .

Természetesen létezett ellenzék, csak nem volt szervezett. Amióta Magyarországra járok, mintegy ötven ellenzéki aktivistával tartom a kapcsolatot. A szamizdat beindulása nagyon leegyszerűsítette a dolgokat, hiszen mindig tudtam, hova kell mennem, melyik lakásban mit találók. A hivatalos sajtó akkoriban kevés, számomra is használható anyagot közölt, ezért inkább szamizdatot olvastam. Nem állítanám, hogy ellenzéki lettem, hiszen én Magyarországon is osztrák újságíró vagyok, de kétségtelenül többet foglalkoztam az ellenzékkel és jobban is éreztem magam, ha velük voltam. Ez persze nem jelentette azt, hogy ne kerestem volna fel minden egyes alkalommal a Külügyminisztérium sajtóosztályát. Őt percnyi barátságos beszélgetés után, néha megkérdezték, Martos úr, mit csinált maga a Galamb utcában. Mire én, látva, hogy még mindig figyelnek, megmondtam, hogy Rajk Lászlónál voltam.

Mondd, Ausztriában volt-e valamilyen visszhangja magyar témájú cikkeidnek? Kaptál olvasói leveleket?

Tudnod kell, hogy az osztrák olvasó érdeklődése megegyezik az olvasói levelek struktúrájával. Tehát külpolitikával aránylag keveset foglalkozik. 1985-86-ig elenyészően kevés olvasói reagálást kaptam. Azóta Magyarország érdekessé vált, és különös módon, alig volt átmenet. Hirtelen mindenki információt próbált adni. Ennek 90 százaléka marhaság ugyan, mert néha olyat is megírnak, hogy hol lehet Sopronban szalámit venni. Annyi információval árasztanak el, hogy akár naponta is megjelenhetne egy külön Magyarországi oldal.

Martos úr, mit csinált maga a Galamb utcában ?

Szerinted mi lehet az érdeklődés ugrásszerű és váratlan megnövekedésének magyarázata?

A vízumkényszer eltörlése, tehát 1976 óta, az osztrákok sokat utaztak oda, de érdeklődésük főként a vásárlásra összpontosult. Úgy gondolták azonban, a magyarokkal nagyon veszélyes kapcsolatot teremteni — mint

ahogyan mi a románokról gondoljuk ugyanezt. A kapcsolat nagyon egyszálalú volt. Abból állt, hogy ők szabadon utazhatnak és *fogyaszthatnak*. Ez a szó fejezi ki a legjobban az osztrákok magatartását. Am a magyarországi helyzet hirtelen változásával nyomban megváltozott ez is. Az osztrákok egyszer csak rádöbbenek arra, ez 1985-86 fordulóján volt, hogy Magyarország nem a húzd-rá-cigány boldogságának országa. Akkor kezdtek talán jobban odafigyelni arra, amit már korábban is írtunk, csak éppen semmilyen visszhang nélkül. A tényleges változás azonban '88 január elseje után, egyik napról a másikra következett be. A magyarok világútlevelet kaptak és elárasztották Ausztriát. Ez már egy más helyzet. Itt már lehet velük beszélgetni, és ahogyan korábban az osztrákok a soproniakéra, úgy most ők mennek a mi idegeinkre. Egy év leforgása alatt teljesen megváltozott a kapcsolat. Ez magyarázza számomra az olvasói visszhangok hirtelen növekedését.

Az utóbbi időben főleg két dolog foglalkoztatja az osztrákokat: Nagymaros leállítása és a világkiállítás sorsa. Hogy viszonyulnak ők mindehhez?
Elég elterjedt vélemény az osztrákok között, hogy a magyarok Nagymaros leállításához hasonlóan, a világkiállítást is lemondhatják. Általában ud-

A magyarok világútlevelet kaptak és elárasztották Ausztriát.

varias és féltő hangnemben beszélnek Nagymarosról. Udvariasságuk abból ered, hogy egy bizonyos képzettség felett, nagyon barátságosak a magyarokkal. Főleg a kelet-ausztriaiakról beszélek, mert a nyugatiak nem nagyon ismerik a magyarokat. Udvariasan mondják tehát, hogy ez így nem jó. Aláírnak egy szerződést, majd megpróbálnak kilépni belőle. A mondatot azonban úgy folytatják, hogy ez a döntés egy sztalinista struktúrában született csehszlovák és szovjet nyomásra, és Ausztriát csak azért vonták be, mert nem volt pénzük. Egy demokratikusabbá váló helyzetben, a magyar népek természetesen joga van arra, hogy a leállítás felől döntsön. Csak fizessen.

Nem gondolod, hogy a világkiállítást is lemondhatják? Végére ez a döntés is egy sztalinista struktúrában született. . .

Szerintem Magyarországon még semmi nem volt olyan biztos hír az elmúlt negyven évben, mint a világkiállítás. Bocsánat, mégis volt egy. Hogy az ellenzék püföli a rendőrség. Amúgy meg a világkiállítás a legbiztosabb dolog. Két okból is. Egyrészt Magyarország körülbelül másfél éve mindent elkövet azért, hogy külföldi tőkéhez jusson. A világkiállítás a legjobb lehetőség erre. Másrészt: az ellenzék felerősödése arra utalhatna, hogy ezt a tervet is meg lehet akadályozni, ám éppen az ellenzék mondta, hogy amennyiben Nagymarost leállítják, akkor mi a világkiállítás mellé állunk.

Lehetnek más erők is, amelyek szeretnék megakadályozni, mondván ne megingt Budapestet fejlessék, amikor Kelet-Magyarország lassan balkáni körülmények között kénytelen élni.

Bár kétségtelenül igazad van, én nem látok ilyen erőt. Melleleg, az elmaradt vidékek fejlesztésére kellene felhasználni azt a pénzt, amit a víz-erőmű meg-nem-építéséből nyernek. Ki kell békíteni azokat a területeket, melyek nem nyernek semmit a világkiállítás létrejöttéből.

Nem fenyegeti-e csőddel a magyar gazdaságot, ha az osztrákok kártérítést követelnek Nagymaros miatt?

Nem. Ha valósan gondolkodunk, akkor Ausztria 1,5-2 milliárd schillinget követelhet kártérítés gyanánt. Ez Mexikó-téri árfolyamon sem több 10-

12 milliárd forintnál, magyar árfolyamon pedig 6-8 milliárd. Ebből még nem lesz csőd, hiszen pillanatnyilag azért harcolnak, hogy ötven milliárd helyett húsz milliárd legyen a deficit. De gondoljunk arra a külön szerződésre, melynek értelmében Magyarország 1995-től villanyáramot szállít Ausztriának. Köztudott, hogy azt nem Nagymaros, hanem Paks

nehezemre esik nem optimistának lenni, de megpróbálom

szállítaná. Márpedig onnan most is jöhet az áram. Ha ezt nem mondják fel, akkor a magyarok árammal fizethetik a kártérítést.

Miközben beszélgetünk, állandóan cseng a telefon. Eppen most tudtad meg, hogy áttörés volt a kerekasztal-beszélgetéseken. És ha már állandóan kerülgetjük a forró kását, hadd kérdezzem meg, hogyan vélekedsz a magyarországi változásokról?

A magyar politikai folyamatok két sínen futnak. Az egyik a demokratizálódás, a másik a gazdaság reformja. Ha optimista vagyok, akkor azt mondom, hogy 1990-ben választások lesznek a kommunista párt szerénynek remélt relatív többségével. Ezek után megalakulhat egy minél több pártból álló koalíció, amely megteszi a szükséges gazdasági lépéseket. Ha mindez így alakul, akkor a külföldnek is lesz annyi bizalma Magyarországgal, hogy elengedhetetlenül szükséges tőkéjét befektesse. Szerintem a kormány nem túl okos, ha most árusítja ki a Tungsramot és más vállalatokat. Közös vállalatokat kellene alapítani. Még a privatizálás sem jó. És nem ideológiai okból, hanem pusztán azért, mert a magyar munkás mentalitása negyven éven át a központi irányítás jegyében alakult. Eszerint úgy kell dolgozni, ahogyan azt *fent* elvárják. Vagyis, a mi szemünkkel nézve, rosszul. De nincs értelme a jó munkának, amíg a termelés nagy része a KGST országaiba megy, ott meg úgyis megveszik. Egy ilyen vállalat privatizálása után, a tulajdonosnak nem marad más választása, mint mindenkit kirúgni. Ezeket a cégeket csak konkurrenciával lehet jobb termelésre kényszeríteni. A konkurrens vállalatok lehetnek magáncégek vagy közös vállalatok. Ők majd rákényszerítenék az állami vállalatokra is a jobb termelést. Nem elég a szerkezetüket, főleg a nézetüket kell megváltoztatni.

Számos forogató-könyv lehetséges, és ezek mind meg is valósulhatnak.

Természetes, hogy az. Grósz akár ma is feloszlatná a pártot, ha nem tárgyalná az ellenzékkel. Ma az ellenzék nélkül semmilyen, még gazdasági megoldás sem lehetséges. Már nem kétszáz szamizdatot író és olvasó emberről van szó. Ráadásul a legfontosabb dologban is egy véleményen vannak. Nevezetesen abban, hogy a kormánnyal egységesen kell tárgyalni. Amúgy meg szinte semmi-ben nem értenek egyet, de ez most nem fontos.

Mit gondolsz, a párton belüli frakciók is felhasználják valamilyen módon az ellenzékét?

Nézd, van egy rokonom, aki a Központi Bizottság munkatársaként dolgozik. Múlt héten találkoztam vele, persze nem a pártközpontban. Elmondta, hogy a Pozsgay, Nyers, Szűrös féle, jobb szó híján szociáldemokratának nevezhető frakció az az szokott érvelni a pártvezetőség ülésein, hogy jobb, ha most engednek, mert egy év múlva nem lesz *miből* engedniük. Mire a másik frakció azt mondja: még kezünkben a ka-

tonaság, *még* kezünkben a rendőrség, a munkásőrség — most kell betiltani azt, ami a hatalmunkat veszélyezteti. Grósz meg valahol e felett trónol. Be van kerítve, és megpróbál valahogy megmozdulni. Így mondja a rokonom, nem én találtam ki.

Milyen garancia van annak, hogy a kommunisták nem fognak feltrúgni egy esetlegesen létrejövő koalíciót? Egyáltalán: lehet-e bízni egy olyan pártban, melyben ilyen szélsőséges erők léteznek?

A kérdés végében rejlik a válasz. Koalíciós kormány szerintem nem jön létre a mai MSZMP-vel. De az MSZMP már a választások előtt teljesen át fog alakulni. Vagy kidobja magából a dogmatikus erőket, akik majd alakítanak saját pártot vagy pártokat, vagy szétszakad három-négy pártra. Ha mégis úgy történne, hogy a reform-szárnyat dobják ki, akkor még a relatív többségre sincs esélyük. Ha a Pozsgay és a Nyers alakít koalíciót az SZDSZ-szel, a Vitányi-féle Új Márciusi Fronttal, akkor az olyan erős gyűjtőpárt lehetne, mint az osztrák szocialisták Kreisky alatt. Egy pragmatikus és ideológiai-lag közepén álló pártra gondolok. Ilyen körülmények között, az MSZMP kilátástalan helyzetbe kerülne. *Rendben is lenne a dolog, ha optimistán nézzük. De mi van akkor, ha pesszimistán?*

A mostani telefon után nehezemre esik *nem* optimistának lenni, de megpróbálom. A pesszimista nézet szerint, a gazdasági helyzet romlása felerősítheti azt a nézetet, hogy nekünk most nem politikai reform, hanem gazdasági javulás kell — legalább olyan életszínvonal, mint Kádár János kormányzása alatt. Térjünk vissza oda. Amire aztán összeállhatnak a balos erők, Grósz vezetésével létrehozzák az új, reformerek mentes MSZMP-t — Pozsgayék akár külön pártot is alapíthatnak —, majd odacsapnak. Ez hát a pesszista válasz.

Azt, hogy a Münnich Ferenc Társaság sem alkalmaz erőszakot, azt nem tudják kijelenteni.

Irreális lenne?

Nem, távolról sem az. Az, hogy a veszélyt *ma* nem látom reálisnak, csak azért van, mert összeült a kerekasztal, és úgy látszik, megegyeznek valamiben, amit mindkét oldal elfogad.

Vajon nem mentőv ez a párt számára?

Számos forogatókönyv lehetséges, és ezek mind meg is valósulhatnak. Egyetlen kivétellel: az egységes MSZMP-t Grósz Károly vezeti a választásokon. Ez nem fog bekövetkezni. Lehet, hogy Grósz Károly valamit vezet. De nem ezt az MSZMP-t.

Nem választottál az első kérdésre. Vannak-e garanciák. . .

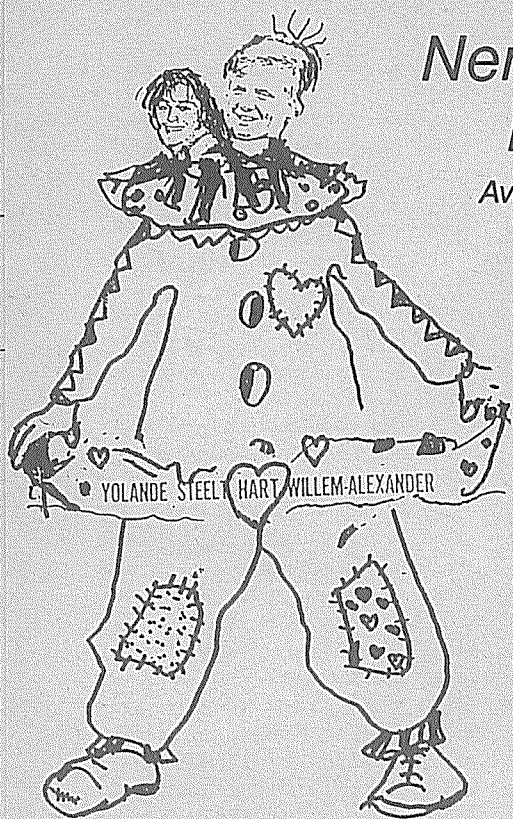
Nincsenek. Az egyetlen garancia az lehet, hogy a kerekasztal tárgyalásokon kijelentették, nem fognak erőszakot alkalmazni. De azt, hogy a Münnich Ferenc Társaság sem alkalmaz, azt nem tudják kijelenteni. Az ugyan ott ül, de csak megfigyelőként, és eddig egy szót sem szolt.

Te valójában honnan, kinek a szemével látod mindezt? Mert kissé távolságtartónak tűnsz osztrákokkal és magyarokkal egyaránt. . .

Megpróbálok az lenni. Valójában Pozsony közelében, a három határ közepén szeretnék állni. Másként nem megy. Mindenkinek van valamilyen hibája. Így nekem is.

Köszönjük a beszélgetést.

Az interjút készítette Krizsán Árpád és Keszthelyi András, 1989. június 23-án Bécsben.

Nem kell nekünk Hamupipőke!

Avagy: Valaminek lennie kell!

Am legnagyobb meglepetésére estélyiruhás ifjú hölgyek és szmokingos fiatalurak nyüzsgönek a házban. És köztük az álomherceg, akinek zsebében lapuló üvegcipellőjéről és a kerti szauna mellett csillagokat rúgó fehér paripájáról nem szól a fáma. Tehát az álomherceg, mintha közönséges halandó lenne, odalép Jolandához, s megszólítja: „Hallo, Alex vagyok, megtudhatom a nevét?” Aztán gördül tovább a rendkívüli beszélgetés. Jolanda alkalmatlan öltözké miatt mentegetőzik, mire a trónörökös: „Ó, én nagyon örülök, hogy ilyen vidáman öltözt, ezért tűnt fel rögtön. A környezetemben mindenki feketébe bújik, Ön nem. Ez nagyszerű, igaz? Igunk valamit. Egyébként szólítson egyszerűen Alex-nek. Nincs kifogása a tegeződés ellen?”

Jolanda ellopta Willem-Alexander szívét. Fülíg szerelmes a 21 éves holland trónörökös – mondhatnám, ha nem találnám méltatlannak a nemes témához e nemtelen, parlagi képet. Ilyenek vagyunk mi alattvalók; beleütjük az orrunkat a fenséges lelki életbe.

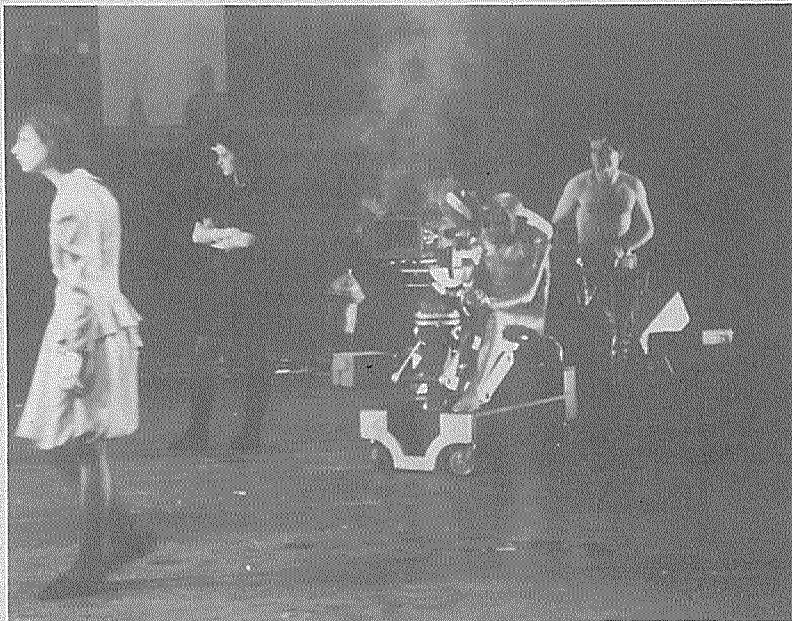
Itt van az én példám, nekem semmi se elég: nem elég, hogy a Lenin körút és a November 7. tér sarkán, sarlós, szocreál menyasszonyokat és kalapáncsos, völegényeket ábrázoló freskó alatt esküdhettem örökűséget... most meg, szinte látom magam: a templom lépcsőjén virágot hajigálok a jövőendő királyi párra, majd együtt öregedve velük, bulvárlapok fölé hajolva, mosolyogva, bólogatva kísérem figyelemmel kicsiny családunk gyarapodását.

Elképzelem, hogy én vagyok a néplélek, s mint ilyenek, szükségem van érzelmi töltetre. Rejtő Jenő Csontbrigádjával: „Valaminek lennie kell!” Nekik bőrtáskájuk, bunkójuk, szemüvegkeretük volt, nekem Willem-Alexanderem, Jolandám, Charles hercegem, Prinsem, Madonnám, Maradonám van. Vagy mondjuk én vagyok, akinek Michael Jacksona van. Ott állok a cannes-i filmpalota lépcsőjén, autogrammot kérek, integetek, szemmel végigsimogatom a behajózó szupersztárokat. Időnként a felettem pásztázó kamera látómezejébe nyomom busa fejem. Fürdök a dicsfény melléknyalábjában.

Vagy például: „Mit kezdetünk egy királyi családdal? Színezett képüket – vigyázó szemüket – harmadosztályú garniszállók szundikáló portásainak feje fölé aggathatjuk. Hollywoodpanteonba helyezhetjük őket, kukkoló képesűságek izgathatnak minket, romantikára éhes konyhalányokat, hercegisasszonyokba szerelmes kamaszokat. Jelszó, a nemzeti egység megtestesítője is lehet...” (Orcátlanul magamtól idézek – MOTOLLA, 1988/3, Királynőnap ürügyén) De erről legközelebb. Maradjunk témánknál: Jolanda ellopta Willem-Alexander szívét! Igazi Hamupipőke történet. A harmadéves kommunikációelmélet szakos egyetemi hallgató, a 22 éves polgárlány egy szép napon barátnőjétől összejövetelre kap meghívást. Gondolván, amolyan laza házibuliba indul, farmert, tornacipőt és bő pulóvert húz.

Így kezdődött a majd egy éve dúló románc. Az ifjú pár hetente négyszer randevúzik és a sívakációt is együtt töltötte. Persze nem kettesben. A királyi párral és az elmaradhatatlan testőrökkel. „És mikor lesz az esküvő?” Kérdezhetik a házasságpártiak. De a dolog nem ilyen egyszerű. Mint a fürge közvéleménykutatók megállapították: az alattvalók döntő többsége szívesebben látna kékvérű ifjú asszonyt a trónon. Feldereng a kép: Meseország lakói országos sztrájkot hirdetnek, tömegtüntetések sora, plakátok, transzparensek: „Nem kell nekünk Hamupipőke!” „A gonosz mostoha rút lányát akarjuk!” A népharag vezetői az üvegcipőt, és ott ül a királyfi a trónon, mamuszban, boldogtalanul az idők végezetéig. Mellette ronda és gonosz asszonya fogatlanul mosolyog a kamerákba. A helyzet azért nem ilyen aggasztó. Nem várható Hollandiában sztrájkhullám, és mint a királyi anya bejelentette: „Willem-Alexander azt vesz feleségül, akit akar!” (Happy end.)

-CsL, Illusztráció: Ellinidha

Bálint Eszter & Co.

Fotó: MOTOLLA

IMPRESSUM MOTOLLA 2/89

Herausgeber/Kiadók: Krizsán Árpád, Stigergasse 2/12, A-8020 Graz, (0316) 931-813; Steinbach Tamás, Kunreuthstr. 32, D-8000 München 60, (089) 87 44 37 **Verantwortlicher Redakteur/felelős szerkesztő:** Krizsán Árpád **Geschäftsführer/üzletvezető:** Steinbach Tamás **Szerkesztők:** Keszthelyi András (Budapest), Császár László (Amsterdam) **Főmunkatárs:** Ara-Kovács Attila **Munkatársak:** Baumgartner Gerhard, Bojár András Iván, Filep Tamás, Mészáros István, Nagy Zsuzsa, Sziman István, Keresztési György, Tunlandvágen 55, S-161 44 Bromma; Kovács Beáta, Post Office Box 23022, Washington DC. 20024 **Grafikai szerkesztő:** Krizsán György **Verleger:** Steinbach Tamás: Kunreuthstr. 32, D-8000 München 60. **Vertrieb/terjesztők:** a szerkesztők, továbbá: SVÁJC-ban Huszár Sylvia, Stettbachstr. 129a, CH-8051 Zürich BELGIUM: Krivánszky Miklós, 19 Cité Delvaux, B-3000 Leuven FRANCIAORSZÁG: Hegedűs Tamás, Pavillon C434, R. U. A. F-92160 Antony. BRAZILIA: Gyuricza Gábor, Av. Republica do Libano 372, 04502 Sao Paulo ARGENTINA: Haynalné K. Zsuzsanna, Domingo Savio 2825, 1642 San Isidro **Utánnymomat:** forrásmegjelöléssel (MOTOLLA – európai magyar ifjúsági lap) megengedve; mutatványpéldányt kérünk a szerkesztőséghez **Olvasói leveleket** a szerkesztőség címére. A névvel megjelent cikkek nem egyeznek feltétlenül a szerkesztőség véleményével. Ezekért a szerzők felelnek. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. **Preis/Árak:** 1 évi előfizetés (4 szám): Európában DM 20/ÖS 140, diákoknak kedvezményes áron DM 12/ÖS 80. Tengerentúl: US \$ 20, diákoknak: \$ 12. **MOTOLLA Baráti Kör** tagság: DM 100/ÖS 700/\$ 50 (évente). **Bankverbindungen/Folyószámláink:** MOTOLLA Konto-No.: 4000 – 601 536, Steiermärkische Sparkasse, Graz, BLZ: 20815. Steinbach Tamás, Konto-No.: 4422 89-803, Postgiroamt München, BLZ: 700 100 80.

Andy Warhol's Last Love avagy „inside-outside theater“

„Megvizsgáltunk egy panaszt a *Squat Theater* 23-ik utcában történt előadásával kapcsolatosan. Egy 250 font súlyú, valódi amerikai boszorkány meztelenül szerepel egy utcai kirakatban...” írja könyvében Edward I. Koch, New York város polgármestere (*Mayor – An autobiography*).

A valódi amerikai boszorkány és a *Squat* nevezetű színházi társulat 1976-ban hagyta el Magyarországot. Nancy, Paris, Amsterdam és Rotterdam – Európa kulturális fesztiváljai – után, végülis New Yorkban kötnek ki, régi kivándorlók módján. Kilenc felnőtt és öt gyerekből állt a társaság, amikor megérkeztek. Magyarországon még *Kassák színház*-ként kezdték pályafutásukat 1972-ben. A *Skanzen killerek* című darabjuk bemutatása után, a hatóságoknak elégük lett a sajátosan elvont, avantgard botrányokból. Megtiltják darabjaik nyilvános bemutatását. A csoport ettől kezdve *Apartment színház*-ként működik és '76-ig több mint 30 földalatti előadást tartanak, többnyire az akkoriban alakuló demokratikus ellenzék körében.

Amikor most május 19-én, első bécsi szereplésük alkalmával sikerült a társulat vezetőjét megtalálnom az általános zűrzavarban és egy habszivaccsal telített ládában, ő tört angol-sággal, de annál hangzatosabb new-yorki szlengben, Stephan Bálint-ként mutatkozott be, who wrote and directed this play: *I-train to eldorado* (subway a 14-ik utca mentén – a szerk.). Kérésemnek, hogy magyarul folytassuk a beszélgetést, szívesen eleget tett, de hozzáfűzte, hogy darabjuk címét nem tudja lefordítani magyarra.

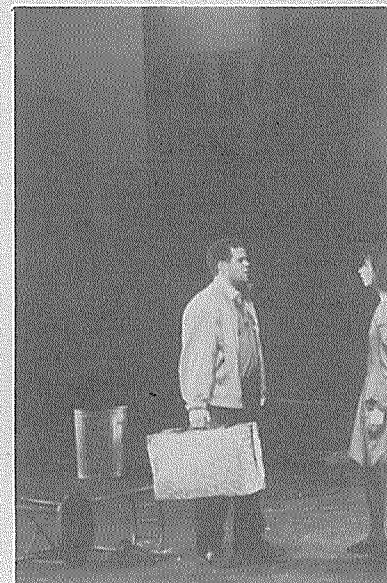
A történet egyszerű: a new-yorki „pop” hétköznapijaiból vett jelenetek. Egy férfiről szól, „aki éppen bajban van.” Otthagyta a felesége, szerelmi bánata miatt a munkájával meggyűlik a baja. A darab néhány jelenetben mutatja be életét: feleségével az ágyban, a hentesnél, szeretőjével az utcán, az édesanyjával a szobában. Kulisszaként a Lower East Side látható a háttérben: jellegzetes new-yorki épületek, szegényes, többnyire puerto ricóiak lakta környék, lerombolt és kiégett házakkal. A körítést meg az „ördög forgatócsoportja” adja, aki hősünk életét forgatja. Azt már nem tudni, hogy a „főhős” hívta az ördögöket, mert bajban van, vagy azért van bajba mert ott vannak az ördögök. Kalandjai végén, hősünk „önostorozó” imádkozásba kezd és fává változik. A darab végén egy lány, aki véletlenül éppen arra jár, találkozik a fával, és az leszólítja őt.

A díszletek nagyon színpadiasak, de teli gegekkel. A fává változás pillanatában, a színpad mozivá alakul át. A film ugyanazokat a házakat mutatja be, amiket a díszleteken láttunk. Egy lerombolt ház telkén látjuk a főszereplőt, amint lassan átváltozik. A végén csak teniszcipője marad meg, s azt a lánynak ajándékozza.

A darab bemutatása a brooklyni Academy of Music *Next Wave Festivalja* óta, több díjat is nyert Amerikában. Leginkább a Buchmüller Éva által készített színpadképnek köszönhetően. Arra a kérdésemre, hogy mennyire sikeres és jó ez a darab, nem szívesen válaszolt, mert „mégis csak ez a második darabunk, amit nem kirakatban játszunk, hanem hagyományosan.”

Mióta Amerikában élnek és dolgoznak, már több díjat is nyertek. Többek között az avantgard előadóművészet legfontosabb amerikai kritikai díját, az *Obie Award*ot kapták meg new-yorki működésükért. Érkezésük

után színházat nyithattak a 23-ik utcában. A *storefront* belsejében rendezték be, de a falat lebontották. A színpad az üzlet kirakatában volt, ugyanakkor az utca is színházzá vált a közönség számára. „Időnként az utcára ment ki az esemény, időnként az utcáról jött be az akció. Az emberek gyakran nem is tudták, mi az előadás és mi az, ami csak úgy történik,” meséli Stephan színházi munkájukról. Koch azért olvassa fel oly gyakran a *Squat*-ról szóló szövegét, hogy érzékeltesse, milyen „élvezet New York polgármestere lenni. Minden nap egy élmény...” A fentebb említett darab hátterét Stephan *Ördögi* nevetéssel meséli: „Egy barátunk csinálta, aki különben boszorkány volt, de nem gonosz boszorkány – ez volt a valása. Boszorkánymisést tartott egy tévé előtt, ami oltárként szolgált. Warhol meg melette ült és interjút készítettek közben. Persze rengeteg ember tódult oda, mert a nő egy hatalmas darab volt, és mindezt meztelenül végezte. Koch is megemlíti könyvében, hiszen nagy port kavart a dolog. Néhányan tiltakoztak, hogy valaki főz a kirakatban.” K. Á.

A függönyök lehullanak

Az Osztrák Egyetemi Diákok Szövetsége (Österreichische Hochschülerschaft) szimpóziumot rendezett 1989. április 27 és 29 között, melyen vendégül látta a Független Lengyel Diákszövetséget (NZS), a Szlovén Ifjúsági Egyesületet, valamint a FIDESZ-t.

A szimpózium címe már eleve mindent elmondott a résztvevőket foglalkoztató témákról. *A függönyök lehullanak*, hirdette a Bécs belvárosában lévő Juridicum egyik konferenciatermében emelt óriási plakát. És az első felszólaló, Dr. Alois Larcher, aki az Európa-tanácsot képviselte, már a bevezetőben félreérthetetlenül utalt a jelenlevők egyöntetű véleményére a vasfüggöny mielőbbi felszámolásának szükségességéről és lehetőségeiről.

A kelet-európai vendégek számára egyébként, láthatóan még ma is saját szervezetük függetlenítése jelenti programuk legfőbb célkitűzését. A szlovének épp úgy igyekeztek elhatárolni magukat a kommunista eszméktől, miként a nagy-szerb nacionalizmus balkanizmusától. A lengyelek pedig azt hangsúlyozták, hogy bár egyértelműen szembefordulnak a jelenlegi kormány törekvéseivel,

azért nem tekintik magukat a *Szolidaritás* ifjúsági csoportjának. Fontos volt látni – s erre főképp az osztrák diákszövetség külügyi kapcsolatok felelőse, Hochbaum Pál és a kulturális referens Boris Marte hívta fel a figyelmet –, hogy Ausztria milyen komolyan veszi azt a közvetítő szerepet, melyet már korábban is vállalt a nyugati és a kelet-európai államok viszonylatában. A szimpózium zárónapján megtartott sajtótájékoztatón bemutatkoztak a delegációk vezetői, és vázolták szervezeteik programját. A FIDESZ nevében felszólaló Bárány Anzelm ismertette szervezetének legújabb akcióját, amellyel tiltakozni kíván a magyarországi rendőrterror ellen. A szimpózium záróakkordjaként, a delegátusok találkoztak az osztrák politikai élet vezetőivel, közöttük Erhard Busekkel, a kultúrpolitikáért felelős osztrák miniszterrel is.